

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA**

DIPLOMOVÁ PRÁCA

2010

Bc. Lukáš Klučár

**UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FAKULTA SOCIÁLNYCH VIED A ZDRAVOTNÍCTVA**

**SÍDELNÉ FORMY, TYPY OBYDLÍ A SPÔSOBY BÝVANIA
RÓMOV**

Diplomová práca

Študijný program: Aplikovaná sociálna práca

Školiace pracovisko: Katedra sociálnej práce a sociálnych vied Nitra.

Školiteľ: Mgr. Vlasta Fabiánová

Nitra 2010

Bc. Lukáš Klučár

Ďakujem mojej školiteľke práce

Mgr. Vlaste Fabiánovej

za cenné rady, odborné usmernenie, podporu a pomoc, ktorú mi poskytla pri vypracovaní
diplomovej práce.

ABSTRAKT

KLUČÁR, Lukáš: Sídelné formy, typy obydí a spôsoby bývania Rómov. [Diplomová práca]/ Lukáš Klučár. – Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva; Ústav romologických štúdií. – Školiteľ: Mgr. Vlasta Fabiánová. Stupeň odbornej kvalifikácie: Magister. – Spišská Nová Ves, 2010. 73 s.

Hlavnou témou diplomovej práce je analýza spôsobov bývania Rómov v okrese Spišská Nová Ves, na príklade obce Markušovce. Práca je rozdelená na do štyroch kapitol a má teoreticko – praktický charakter. Podáva všeobecnú charakteristiku spôsobu bývania Rómov v histórii až po súčasnosť. Charakterizuje obec Markušovce, v ktorej sme realizovali výskum, obsahuje charakteristiku sledovaných lokalít v obci Markušovce a opis projektov na zlepšenie situácie Rómov, ktoré boli v obci realizované. Praktická časť obsahuje okrem opisu spôsobov bývania z viacerých hľadísk aj štruktúrovaný rozhovor a dotazník, ktoré boli zamerané na názory náhodne vybraných respondentov – Rómov, na ich bývanie v obci Markušovce. Popisuje jednotlivé obydlia z vybranej lokality so zameraním na typ obydí, ich umiestnenie v rámci obce, vybavenosť, veľkosť obytnej plochy na počet osôb v domácnosti a infraštruktúru inžinierskych sietí. Práca poukazuje na opodstatnenosť požiadaviek na zvýšenie životnej úrovne a kvality bývania Rómov.

Kľúčové slová:

Bývanie. Infraštruktúra. Komunita. Lokalita. Obydlie. Osídlenie. Projekt. Rómovia. Rómska osada. Typy obydí. Úroveň bývania. Vládna politika. Vybavenosť. Životné podmienky.

V práci je rovnocenne používaný pojem Róm, Cigán na označenie rómskeho etnika bez úmyslu dehonestácie rómskej komunity.

ABSTRACT

KLUČÁR, Lukáš: Settlement forms, housing types and modes of Roma housing. [Thesis] / Lukáš Klučár. – Constantine the Philosopher University in Nitra. Faculty of Social Sciences and Health; Department of Romologic studies - Supervisor: Mgr. Vlasta Fabiánová. Level of qualification: Master. – Spišska Nova Ves, 2010. 74 p.

The main theme of this thesis is to analyze ways of Roma housing in the district of Spišska Nova Ves, for example the village Markusovce. The work is divided into four chapters and the theoretical - practical nature. It presents the general characteristics of housing of Roma in the history to the present. Characterized Markusovce community in which we conducted research, contains the characteristics of sites studied in the village Markusovce and description of the projects to improve the situation of Roma in the village have been implemented. The practical part includes a description of ways in addition to housing in many ways and a structured interview and questionnaire that focused on the views of randomly selected respondents - Roma, for their housing in the village of Markusovce. It describes each home from the selected sites, focusing on the type of dwelling, its location within the community, amenities, size of living area, the number of domestic infrastructure and network engineering. The work shows the merits of requests to increase the standard of living and quality of Roma housing.

Keywords:

Housing. Infrastructure. Community. Location. Dwelling. Settlement. Project. Roma. Roma settlement. The types of dwellings. The level of housing. Government policy. Facilities. Living conditions.

The work used the concept of equal Roma, Gypsy Roma to sign dishonor without the intention of the Roma community.

OBSAH

ZOZNAM TABULIEK A GRAFOV.....	7
ZOZNAM SKRATIEK.....	9
ÚVOD.....	10
1 HISTÓRIA BÝVANIA RÓMOV NA SLOVENSKU.....	12
<u>1.1 Rekonštrukcia spôsobov bývania na základe historických správ.....</u>	<u>12</u>
<u>1.1.1 Podmienky usadzovania predkov dnešných Rómov.....</u>	<u>12</u>
<u>1.1.2 Spôsoby bývania.....</u>	<u>13</u>
<u>1.1.3 Usadení a polousadení Rómovia a ich spôsob bývania.....</u>	<u>15</u>
<u>1.2. Rómovia v Uhorsku.....</u>	<u>16</u>
<u>1.2.1 Reformy Márie Terézie v roku 1768.....</u>	<u>16</u>
<u>1.2.2 Analýza uhorskej štatistiky.....</u>	<u>19</u>
<u>1.3 Osídľovanie Rómov na Slovensku.....</u>	<u>20</u>
<u>1.3.1 Tradičné typy bývania.....</u>	<u>20</u>
<u>1.3.2 Formy osídlenia Rómov.....</u>	<u>22</u>
<u>1.4 Vládne aktivity pri riešení rómskej problematiky v Československu a Slovenskej republike.....</u>	<u>23</u>
1.4.1 Vládna politika v oblasti bývania v rokoch 1948-1989.....	23
<u>1.5 Vládna politika po roku 1989.....</u>	<u>26</u>
<u>1.6 Rómovia na Spiši.....</u>	<u>31</u>
1.6.1 poznatky z histórie bývania a osídľovania Rómov na Spiši.....	31
2 OBEC MARKUŠOVCE.....	34
2.1 Charakteristika obce Markušovce.....	34
2.1.1 História obce.....	35
2.1.2 Prírodné podmienky.....	37
2.1.3 Demografické podmienky.....	37
2.2 Výber a charakteristika sledovaných lokalít v obci Markušovce.....	39
2.3 Projekty v obci Markušovce.....	39
3 VÝSKUMNÝ AREÁL.....	41
3.1 Rómske osídlenie – Jareček.....	41
3.2 Rómske osídlenie – Hamrisko.....	42.
3.3 Rómske osídlenie – Za tehelňou.....	42

3.4 Rómske osídlenie – obec.....	43
4 VÝSKUM ZAMERANÝ NA SPÔSOB BÝVANIA RÓMOV V OBCI MARKUŠOVCE.....	44
4.1 Ciele a úlohy.....	44
4.2 Metódy a metodika.....	45
4.3 Charakteristika vybraného súboru.....	45
4.4 Organizácia.....	47
5 DISKUSIA.....	49
5.1 Pozorovanie.....	49
5.2 Rozhovor.....	52
5.3 Dotazník.....	55
Zhrnutie a odporúčania.....	74
ZÁVER.....	77
ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV.....	79
PRÍLOHY.....	82

ZOZNAM TABULIEK A GRAFOV

Tab. č. 1: **Pohlavie**

Tab. č. 2: **Vek**

Tab. č. 3: **Bydlisko**

Tab. č. 4: **Vzdelanie**

Tab. č. 5: **Typy bytu**

Tab. č. 6: **Elektrický prúd**

Tab. č. 7: **Pitná voda**

Tab. č. 8: **Počet detí**

Tab. č. 9: **Počet ľudí v byte**

Tab. č. 10: **Počet miest na spanie**

Tab. č. 11: **Samostatná kuchyňa**

Tab. č. 12: **Kuchynská linka**

Tab. č. 13: **Elektrospotrebiče**

Tab. č. 14: **WC**

Tab. č. 15: **Kúpeľňa**

Tab. č. 16: **Počet izieb**

Tab. č. 17: **Samostatná obývačka**

Tab. č. 18: **Obývací stena**

Tab. č. 19: **Sedacia súprava**

Tab. č. 20: **Detská izba**

Tab. č. 21: **Vlastná detská posteľ**

Tab. č. 22: **Písací stôl a kútik na učenie**

Tab. č. 23: **Spokojnosť s bývaním**

Tab. č. 24: **Pomoc štátu**

Tab. č. 25: **Vlastný podiel na zlepšení bývania**

Graf č. 1: **Pohlavie**

Graf č. 2: **Vek**

Graf č. 3: **Bydlisko**

Graf č. 4: **Vzdelanie**

Graf č. 5: **Typy bytu**

- Graf č. 6: **Elektrický prúd**
- Graf č. 7: **Pitná voda**
- Graf č. 8: **Počet detí**
- Graf č. 9: **Počet ľudí v byte**
- Graf č. 10: **Počet miest na spanie**
- Graf č. 11: **Samostatná kuchyňa**
- Graf č. 12: **Kuchynská linka**
- Graf č. 13: **Elektrospotrebiče**
- Graf č. 14: **WC**
- Graf č. 15: **Kúpeľňa**
- Graf č. 16: **Počet izieb**
- Graf č. 17: **Samostatná obývačka**
- Graf č. 18: **Obývacia stena**
- Graf č. 19: **Sedacia súprava**
- Graf č. 20: **Detská izba**
- Graf č. 21: **Vlastná detská posteľ**
- Graf č. 22: **Písací stôl a kútik na učenie**
- Graf č. 23: **Spokojnosť s bývaním**
- Graf č. 24: **Pomoc štátu**
- Graf č. 25: **Vlastný podiel na zlepšení bývania**

ZOZNAM SKRATIEK

EU – Európska únia

Kčs – korún československých

MRK - marginalizované rómske komunity

MŠ – materská škola

NV – národný výbor

OÚ – Obecný úrad

SAD – Slovenská autobusová doprava

SR – Slovenská republika

ŠZŠ – špeciálna základná škola

TKO – tuhý komunálny odpad

VÚC KSK – Vyšší územný celok košického samosprávneho kraja

ZŠ – základná škola

ÚVOD

V žiadnej krajine, kde žijú početnejšie Rómovia, sa doteraz k spokojnosti majoritného i minoritného obyvateľstva nepodarilo celkom vyriešiť problémy Rómov. Celou históriou, teda od odchodu významnejšej časti Rómov z pravlasti až po usídlenie sa v terajších teritóriách, možno sledovať snahy (organizované z rôznych úrovní - panovníkov, vladárov, úradníkov, vedcov, učiteľov, osvetových pracovníkov, duchovných, ale aj samotných Rómov a. i.) zamerané na „riešenie rómskeho problému alebo pomoci Rómom“.

Problematika vzťahov a spolupráce medzi občanmi rómskej národnosti a majoritnej spoločnosti je často diskutovanou a medializovanou otázkou .

Je potrebné konštatovať, že to nie je iba problém súčasnosti, ale že sa v ňom odráža z minulosti množstvo nahromadených problémov, ktoré neboli riešené dôsledne a efektívne. Zmenené spoločensko-ekonomické podmienky sa negatívne odrazili v ich živote, zhoršení sociálnej odkázanosti, náraste kriminality a iných sociálno-patologických fenoménoch, nízka úroveň vzdelanosti, kultúrneho vývoja, hygieny a zdravotného stavu bývania sú známou realitou. Rómovia sú, vzhľadom na pretrvávajúcu nízku vzdelanosť a kvalifikovanosť, najviac postihnutí transformáciou ekonomiky. To sa odráža vo vysokej nezamestnanosti, mnohé rómske rodiny sú odkázané na sociálne dávky alebo podpory v nezamestnanosti.

Snaha o riešenie integrácie Rómov do majoritnej spoločnosti, je len odrazom spoločenských problémov týkajúcich sa Rómov. Aby sme dospeli k radikálnemu riešeniu, musíme spoznať vonkajšie a vnútorné príčiny, ktoré ovplyvňujú tento problém, alebo ho spôsobili.

V dôsledku nesprávnych, alebo neúspešných transformácií Rómov prijíma vláda SR projekty, podporné programy, zákony a koncepcie riešenia problematiky týkajúcej sa bývania Rómov, ktoré museli vychádzať z určitých štatistických zistení o rómskych osadách a ich obyvateľoch. Pre údaje získané zo štatistík, ktoré mali nízku štatistickú hodnotu, nakoľko im chýbali pravidlá výberu osídlení a výsledky z rôznych rokov sa od seba dosť odlišovali. Preto sa v roku 2004 uskutočnilo sociografické mapovanie rómskych osídlení.

Základ a cieľ našej práce je v postupe a charakteristike bývania Rómov v okrese Spišská Nová Ves, na príklade obce Markušovce. Pri práci sme sa opierali vo väčšej miere o literatúru venovanú tejto problematike od autorov Kollárová, Horváthová, Davidová, Jurová, Mušínska a i., na základe ktorej sme sa pokúsili o diachrónnu charakteristiku spôsobov bývania.

Práca má teoreticko – empirický charakter a je rozdelená do štyroch kapitol. Prvá kapitola je zameraná na teoretickú časť a na všeobecné východiská vymedzeného problému. V tejto kapitole poukazujeme na podmienky a spôsoby bývania predkov dnešných Rómov, pokusy

o prvé usadenie a súpis Rómov v dobe tereziánskych reforiem, postupné osídľovanie Rómov na Slovensku s podrobným popisom obydlií, s ktorými sa dodnes stretávame v rómskych osadách. Podáva pohľad na tradičné bývanie i na tie formy bývania, ktoré neboli bežne zastúpené na našom území. Druhá kapitola je venovaná charakteristike obce Markušovce, v ktorej sme stručne opísali prírodné podmienky, demografické podmienky a venovali sme pozornosť riešeniam bývania Rómov v obci, opísali sme miestne lokality v obci, v ktorých sú sústredení rómski obyvatelia. Priestor v tretej kapitole sme venovali podrobnejšej charakteristike miestnych rómskych lokalít v obci Markušovce. Štvrtá kapitola sa venuje organizácii, postupu a metódam, ktoré sme využili pri samotnej práci v teréne, analyzuje získané poznatky z jednotlivých lokalít obce Markušovce z hľadiska typu integrácie a typu obydlií. Porovnáваме vybavenosť domácností. V závere sú zhrnuté zistenia, ku ktorým sme dospeli.

1 VÝVOJ BÝVANIA RÓMOV NA SLOVENSKU

Spôsob bývania je jedným z dôležitých ukazovateľov hospodárskej a kultúrnej vyspelosti daného obyvateľstva. Celkový vývoj bývania je však omnoho zložitejší a preto ho nie je možné opísať v konkrétnych presne stanovených kategóriách. Na vzniku a vývoji obydliá rómskeho etnika sa podieľal spôsob života, geograficko-podnebné danosti, ako aj základný stavebný materiál. Môžeme však konštatovať, že určitým spôsobom zohrala dôležitú úlohu aj kultúrna úroveň rodiny, ktorá je dôsledkom dlhodobého vývoja.

1.1 Rekonštrukcia spôsobov bývania na základe historických správ

Sociálna skupina je určitý počet osôb spojených vzájomným pôsobením, ktoré sa uskutočňuje podľa istých vzorov a pravidiel, pričom tieto osoby pociťujú svoju príslušnosť ku skupine a aj ostatní ich pokladajú za jej členov (Sopóci, Búzik, 2006).

Tradičná rómska rodina je charakteristická životom v širšej veľkorodine, komunitným spôsobom života, absenciou hranice medzi súkromným a verejným, zreteľnou deľbou rolí v rómskej rodine a chápaním obydliá ako dočasného, provizórneho. Rómovia žili so svojou rodinou vždy pohromade v jednej osade či štvrti a okrem pokrvného príbuzenstva ich spájali rodinné tradície a vzájomná solidarita. V tradičnej rómskej rodine sa tradujú určité kultúrne a etické normy. Rodina v zmysle „famel'ija“ bola základnou jednotkou, v ktorej sa prísne uplatňovali mechanizmy kontroly, ktoré zabraňovali tomu, aby jednotlivec rodinu zahanbil. V rodinnej pospolitosti mal každý svoje miesto, každý presne poznal svoj status (Rosinský a kol. 2006).

1.1.1 Podmienky usadzovania predkov dnešných Rómov

Nebudeme sa zaoberať a pátrať v histórii po pôvode Rómov a príčinách ich odchodu z Indie, ale na to aby sme pochopili spôsob ich osídľovania a hlavne bývania je potrebné poukázať na to, že predkovia dnešných Rómov patrili v Indii zrejme k nomádny kmeňom. Časť týchto kmeňov sa pod vplyvom vonkajších okolností menila na potulné skupiny a svojim postavením v spoločnosti splyvala s kastou páriov. Páriovia si stavali svoje chatrče v určitej vzdialenosti od obcí, ako to bolo aj u našich Cigánov v minulosti. Pri osídľovaní krajiny postupovali

údoliami popri tokoch riek a vyhľadávali najmä miesta s pitnou vodou, dostatkom dreva a pastvou pre svoje kone. V hornatejších krajoch uprednostňovali lúky pod lesom a v blízkosti potoka, čo im umožňovalo včas spozorovať prichádzajúcich. Ich prístrešky sa líšili vzhľadom na podnebie či už išlo o severné územie, alebo o teplejšie, južnejšie kraje. Stavebný materiál pri budovaní obydľí im poskytovala hlina, kameň, pružné konáre krovín, alebo rovné kmene stromov.

Jednou z najvýraznejších oblastí, v ktorej dochádzalo ku konfliktným vzťahom medzi majoritou a rómskou minoritou, je oblasť bývania. Príčiny týchto nie práve najlichotivejších vzťahov je nutné hľadať na oboch stranách „konfliktu“. (Pojem konflikt uvádzame v úvodzovkách, nakoľko mnohokrát nejde o vyostrené konflikty, ktoré by mali byť riešené občianskoprávne. Skôr ide o konflikty latentné, vychádzajúce z predsudkov a neznalosti kultúry ako aj poznania tých druhých) (Rosinský a kol. 2006).

1.1.2 Spôsoby bývania

Ak hovoríme o bydlisku či už je dočasné alebo trvalé, existujú tu tiež ako v iných oblastiach rôzne tendencie. Časť rómskej populácie si želá pokračovať v kočovnom spôsobe života s jeho sociálnou a ekonomickou štruktúrou, iní chcú žiť v skupinách v malých domčekoch (Liegeois, 1995).

Spôsob života Rómov si vyžadoval prenosné obydlia, ktoré im slúžili ako ochrana pred nepriaznivým počasím. V 15.storočí Cigáni prichádzajúci do západnej Európy používali na bývanie stany, v ktorých táborili za mestom. V tomto období bolo vo Francúzsku a v niektorých severských krajinách bežným javom postarať sa nomádnym Cigánom o ubytovanie. Ľudia i zvieratá žili na útraty mesta, ktoré ich prijalo, najmä ak títo mali odporúčanie od vplyvných činiteľov. V niektorých väčších mestách im odmietali prístup na svoje územie.

Aj preto, že sa presúvali často z miesta na miesto prevažná väčšina Cigánov si preto musela hľadať rôzne spôsoby ochrany pred chladom a nepriaznivým počasím. Najčastejšie používali preto stany, lepšie povedané šiatre, ktoré mali rôzne veľkosti a tvary. Prenášali ich na koňoch, osloch, muliciach alebo na vlastných chrbtoch. Cigáni bývali pod šiatrami iba v lete, pod šiatrami však bývali iba v lete. Na zimu sa utiahli do jaskýň a zemníc, niektorí pod však ostávali v stanoch aj v zime. Funkciu obydlia a dopravného prostriedku v predchádzajúcich storočiach plnili vozy, ktoré si zvykli cigánski nomádi kupovať od roľníkov. Dno voza vystieľali senom, čo jednak tlmilo nárazy, jednak chránilo pred chladom a mohlo sa na ňom pohodlne spať. Vo voze si presúvali rôzne kusy kuchynského riadu, odevu a rôzne predmety osobnej potreby. Vo voze mali tiež uložené stočené plachty a po vonkajších stranách

pripevnené žrde, ktoré slúžili na stavbu. Vozy mali chránené plachtami, ktoré boli natiahnuté na prútoch ohnutých do oblúka, priečne pripevnených na voze. Majiteľom takého vozu boli dvaja – traja bratia s rodinami, alebo spravidla voz a koňa obstarali mladému páru spoločne otcovia z oboch strán (Horvázhová, 1964).

Šiatre sa stavali len pri dlhších zastávkach. Forma a úprava šiatra závisela od postavenia záležala od dĺžky zamýšľaného pobytu. Najrýchlejším spôsobom bolo uvoľnenie plachty na jednej strane voza a následne jej upevnenie o zem, čím vznikol priestor medzi vozom na jednej strane a zošíkmenou plachtou na strane druhej. Pri krátkodobejších zastávkach sa z voza a plachty robil prístrešok tak, že sa nosná žrd' upevnila jedným koncom priečne medzi rebriny voza a druhým do vysokej rázsochy zapustenej do zeme. Cez žrd' sa prehodila plachta, ktorá sa po oboch stranách pripevnila kolíkmi k zemi. Druhým o čosi pevnejším a najbežnejším typom bol ten, že sa horizontálna nosná žrd' vsunula po oboch koncoch medzi dve v hornej časti skrížené žrde, pričom prvé dve boli vyššie ako druhé. Plachta bola prechodná cez nosnú zošíkmenú žrd' a po jednej strane upevnená kolíkmi k zemi. Druhá strana plachty bola upevnená o vonkajšiu vrchnú časť voza po celej dĺžke, čím sa celý voz dostal pod plachtu a bol tak chránený pred zlým počasím a poskytoval ľuďom ochranu (Horvázhová, 1964).

Samotné šiatre boli najčastejšie v tvare kužeľu, alebo mali formu štítovej strechy. Kostra stanov, čiže skrížené tyče, bola veľmi primitívna. Bežne pozostávala z priečnej žrde zapustenej do zeme a podopieranej dvomi skríženými žrd'ami, ktoré boli o čosi menej zošíkmené. Kostra sa pokryla celtovinou tak, že strana ktorá bola najužšia zostala voľná. Zošíkmenie v tejto časti bolo dôležité pre ohnisko, ktoré v nej bolo umiestnené a dym takýmto spôsobom nezaplňal vnútorný priestor. Niekedy aj táto strana bola zakrytá celtovinou, ktorá sa v prípade potreby dala odhrnúť. V zimnom období čo najčastejšie ku vchodu pristavili ďalší šiator, ktorý bol rovnako vysoký, široký, ale kratší. Hlavnú žrd' upevnili na protíahlú hlavnú žrd' väčšieho šiatra. Kostru pokryli plachtovinou z voza. To, ako vyzerala vonkajšia úprava samotných stanov, záležalo od majetku a postavenia rodín. Rodiny žijúce zo žobrania používali na prekrytie miest kde šiatrovina nedostala kusy handier kusy handier a rodiny, ktoré boli o čosi zámožnejšie používali pásy celtoviny a stany mali postavené pozornejšie.

Ďalším bežným typom šiatra, ktoré postavenie však bolo náročnejšie ako tých, ktoré sme už spomínali, je šiator, kde kostru prvého tvorili dve žrde zapustené do zeme asi vo vzdialenosti troch metrov. Táto predná strana mala tvar rovnoramenného trojuholníka a bola o ňu pripevnená horizontálne žrd', ktorá niesla plachtu upevnenú k zemi. Kostru zadnej strany

tvorili štyri žrde, z ktorých jedna bola zapustená v zemi, s ktorou zvierala uhol 40° - 45° . Protiľahlá žrd', ktorá bola o ňu pripevnená vo vrchole, zvierala so zemou do ktorej bola zapustená uhol o niečo menší. Z bokov boli o tieto žrde upevnené dve ďalšie. Aby stan nebol labilný, váha plachty a nosnosť žrdí musela byť úmerne rozložená. Podľa Horváthovej (1964), ktorá sa opiera o doteraz získané poznatky, neboli Cigáni sebestační, čo sa týka krytiny, ktorú používali pri stavbe šiatrov. Autorka uvádza, že Cigáni nepoužívali na prekrytie napr. kožu, prípadne iný materiál, z čoho vyvodzuje, že tento typ obydli prevzali od domáceho obyvateľstva. Tento typ obydli používali v minulosti vojaci, pútnici, či zámožnejší ľudia na dlhších cestách.

Z roku 1820 sa zachovala správa pochádzajúca z Albánie o obydli, ktoré pozostávalo z drevenej chatrče pokrytej kôrou a pripevnenou na kolesá. Chatrč bola ťahaná záprahom 10 – 20 volov a sledovaná rodinou, ktorá kráčala pešo. Tento archaický typ nebol rozšírený pre svoju ťažkopádnosť a náročnosť záprahu.

Bohaté rodiny nomádnych Cigánov prešli na iný, pohodlnejší typ pohyblivého obydli a to na maringotky. Maringotka v porovnaní so šiatrom bola kultúrnejším typom bývania. V jej vybavení nechýbali piecka, či sporák, skriňa s riadom, stoličky, stôl a posteľ umiestnené v zadnej časti.

Na krátkodobý pobyt zhotovovali Cigáni tzv. prístrešky, ktoré však neboli určené na bývanie počas zimy. Využívali ich v čase poľnohospodárskych prác. Na stavbu použili vyvalený kmeň o ktorý opreli vetvy a prekryli ich pásmi kôry. Podobným typom obydli sú aj koliby postavené z konárov a lístia. Výhodou takýchto stavieb bola jednoduchosť a dostupnosť materiálu (Horvázhová, 1964).

1.1.3 Usadení a polousadení Rómovia a ich spôsob bývania

Usadení a polousadení Cigáni najbežnejšie používali na bývanie počas celého roka či časti roka zemnice. Boli dlhé 3 – 4 m a pokryté boli trstinou alebo mačinou s jediným otvorom, ktorým bol nevel'ký nevel'ký vchod. Preto bol priestor veľmi tmavý a plný dymu. K jednej zo strán zemnice bol postavený úkryt pre koňa. Cigáni prevzali zemnice od balkánskeho obyvateľstva v značne zjednodušenej forme. Z opisu zemníc, nachádzajúcich sa v jednej z obcí podolskej gubernie sa dozvedáme, že boli vymazané z vnútra hlinou a vybielené. Súčasťou zemnice bolo aj ohnisko. Pre nedostatok svetla, ktoré prechádzalo len malými obláčikmi sa svietilo smol'nými drevenými fakl'ami. Za najväčšiu osadu je považovaná niekoľkotisícová osada na predmestí Santiaga. V mnohých radoch, ktoré boli dlhé a nepravidelné, boli vyhlbené obydli v obrovskom vápenatom brehu. Ľudia žili bez svetla

a vzduchu spolu s hydínou a oslami, pretože jedinými otvormi tu boli dvere a komín (Horváthová, 1964).

U Cigánov v dobe ich nomádskeho, pohyblivého života išlo hlavne o potrebu mať aspoň nejakú strechu nad hlavou, alebo prístrešok. Bolo to zázemie pre ženy s deťmi a starých ľudí a úkryt pred nepriaznivým počasím.

1.2. Rómovia v Uhorsku

Za čias Uhorska zohrali poprednú úlohu dobové politické, ideovo-kultúrne a vedecké podnety, ale predovšetkým pokus panovníčky Márie Terézie o komplexné riešenie rómskej otázky v Uhorsku v roku 1768. Je potrebné podotknúť, že ako jediná z panovníkov v histórii Európy, sa svojimi reformami usilovala o začlenenie Cigánov medzi ostatné obyvateľstvo. Snažila sa riešiť Cigánske otázky v Uhorsku a v západnej časti habsburskej ríše, ktorý bol súčasťou tereziánskych osvietencko-absolutistických reforiem. V súvislosti s reformami Márie Terézie a ich drasticky vyznievajúcimi časťami je treba poznamenať, že ich dnes treba hodnotiť v širokom komplexe snáh o riešenie tejto problematiky v súdobej i predchádzajúcej Európe, kde sa otázky Cigánov riešili omnoho drastickejšie, ich vyhánaním, vyvražďovaním, postavením mimo zákona.

1.2.1 Reformy Márie Terézie v roku 1768

Habsburskí panovníci Mária Terézia a jej syn Jozef II. sa usilovali Rómov asimilovať s ostatným obyvateľstvom. Patrili medzi prvých, ktorí videli neľudský údel Cigánov a snažili sa tento problém riešiť. V tom čase sa ich počet začal zvyšovať, takže potreba ich usadenia bola tým naliehavejšia. V prvých rokoch svojho panovania postupovala Mária Terézia voči Cigánom v Rakúskej ríši podobne ako predchádzajúci panovníci. Na základe cisárskeho reskriptu zo 17. novembra 1749 vydala 1. decembra 1749 cisársky patent (tzv. cigánsky patent) o vyhnaní Cigánov, tulákov a cudzích žobrákov z krajiny (Dávidová, 1965).

Mária Terézia od roku 1758 začala vydávať celú sériu nariadení, platných pre Uhorsko, kde v tom čase už žilo niekoľko desaťtisíc Rómov. Nútili ich predávať kone a vozy. Podľa nariadení z rokov 1761 a 1773 sa z nich mali stať roľníci. Nariadením z roku 1768 im bolo zakázané bývanie v stanoch, sťahovanie sa po krajine, obchodovanie s koňmi, mať vlastného vajdu. Mala im byť pridelená pôda a mali prijať kresťanské meno. Mali byť nazývaní „novosedliakmi“ alebo „noví osadníci“, „noví roľníci“, „noví Maďari“ (Cangár, 2002, s. 40).

Jej snaha smerovala k tomu, aby zmenila ich doterajší kočovný spôsob života a natrvalo ich usadila. Pre naplnenie týchto nariadení im bola stanovená doba, za ktorú sa mali zrieknuť ich

doterajšieho spôsobu života, postaviť si domy a žiť sa riadnym zamestnaním. Tieto nariadenia sa však nepodarilo presadiť u všetkých a preto sa tieto nariadenia v roku 1773 opäť zopakovali a vydali sa nové, prísnejšie rozkazy.

Od roku 1773 zakazovali bez povolenia vrchnosti manželstvo dvoch Rómov. Deti do piatich rokov z neplatných manželstiev, alebo rodín, ktoré zanedbávali starostlivosť o výchovu mali byť odobraté a dané na výchovu k sedliakom. Za zmiešané manželstvá sa udeľovali odmeny (Cangár, 2002).

Riešením problému kočovníctva v 19 str. bol poverený vtedajší minister vnútra, ktorý mal za úlohu vypracovať a pripraviť súpis rómskeho obyvateľstva žijúceho na území vtedajšieho Uhorska v roku 1893, ako aj analýzu a spracovanie získaných dát. Výsledkom boli publikované bývalým Maďarským kráľovským štatistickým úradom v Budapešti v roku 1895. K súpisu štatistických údajov ich viedla snaha spoznať v čo najväčšom rozsahu spôsob života všetkých Rómov na území Uhorska. Získané podklady mali slúžiť k prijatiu účinných spôsobov na postupné usadzovanie kočujúcich Rómov (Džambazovič, 2001).

V danom historickom období na území vtedajšieho Uhorska sa za usadených Rómov považovali všetci tí, ktorí mali trvalé bydlisko v jednej obci, na rozdiel od polokočovných Rómov. Tí zostávali niekoľko mesiacov, ba aj rokov na jednom mieste bez toho, aby sa tam usadili na stálo. Rómovia, ktorý so svojou rodinou putovali z miesta na miesto boli považovaní za kočovních Rómov. Najčastejšie sa presúvali v skupinách nazývaných karavány, ktoré boli utvorené bežnejšie zo 7 až 10 osôb, výnimočne aj z väčšieho počtu osôb (40 – 90). Džambazovič (2001) uvádza, že najpočetnejšiu sociálnu skupinu Rómov tvorili usadení Rómovia (až o 88,5%) z celkového počtu, polokočovných Rómov bolo 7,4% a kočovních 3,3% a zvyšné percento nevedeli zaradiť do jednotlivých typov. Z výsledkov je teda evidentné, že už v tomto období žila väčšina Rómov na území Uhorska usadeným spôsobom života. Podľa odhadov (Dávidova, 1995) bola podobne diferencovaná rómska populácia aj na území Slovenska.

Na rozdiely v bývaní poukazuje HORTIS vo svojej monografii Cigáni v Uhorsku (1995) a to medzi cigánmi usadenými pri veľkých mestách (napr. Prešov, Košice). V blízkosti týchto miest na miestach ktoré im boli pridelené si stavajú nepohodlné a biedne obydlia v ktorých sa zabývajú a neopúšťajú ich. Títo Cigáni sú hodnotení n vyššie ako tí, ktorí nemajú stále bydlisko a kočujú. Uhorskí kočovníci, v hornatých krajoch Slovenska si stavajú na zimu polozemnice a v lete bývajú v stanoch. Sedmohradskí kočovníci zotrávajú v stanoch aj cez zimné obdobie.

Kočovní Cigáni sa na území horného Uhorska usadzujú v blízkosti miest, ktoré sme už spomenuli. Vyhládávajú hlavne miesta medzi kríkmi a vrbinami. Stan, ktorý obývajú nazývajú čater. Toto obydlie považujú za najpríjemnejšie a stavajú ho aj vtedy, ak vlastní dom, no v lete sa radšej zdržiavajú v stane. Cigáni bez trvalého bydliska bývajú v stane s celou rodinou a v prípade, že chcú zmeniť miesto presunú sa k inej dedine. Na sťahovanie používajú koňa, ktorý sa počas pobytu pasie v okolí stanu. Kočovní Cigáni si na stanovenie vyberajú miesta v obvode tej župy, kde sa narodili a vyrástli. Ešte pred príchodom zimy a zlého počasia si stavajú zimné obydlia, či chatrče.

Na ich stavbu si vyhliaďnu v blízkosti dediny malú vyvýšeninu, kde si následne postavia zimné bývanie. Do kopca vykopú širokú medzeru, do takej hĺbky, aby dosiahla úroveň povrchu polí. Zadnú časť obydlia tvorí pevná a rovná stena, na ktorú upevnia brvno rovnobežne s podlahou. Brvno dosahuje takú dĺžku, ako si to vyžaduje veľkosť obydlia. Najčastejšie je to menej ako jeden a pol metra. Po oboch stranách brvna, ktoré je uchytené o stenu a stĺp zadlabaný do zeme, uložia dosky a akékoľvek iné vhodné drevo. Vytvorí tak špicatú strechu, a tak dom pri pohľade z diaľky vyzerá ako rovnoramenný trojuholník. Nakoniec pokryjú celý dom slamou, trávou, zemou, aby jeho obyvatelia boli chránení pred dažďom, snehom a zimou. V prípade, že im to umožňuje prostredie, nasmerujú vstup do domu na východnú alebo južnú stranu. Otvor im slúži nielen na vstup do domu, ale prepúšťajú ním do vnútra aj svetlo. V noci otvor chránia vlnenou dekou alebo doskami. Za pekných zimných dní prúdi dnu svetlo a teplé slnečné lúče ktoré ich osviežujú. Na jar domy opúšťajú, búrajú a vracajú sa do stanov, ktoré si opäť postavia.

Odlíšnosť medzi Cigánmi spočíva nielen v spôsobe bývania, ale aj v spôsobe, akým si zariad'ovali svoje príbytky. Cigáni ktorý sa trvale zdržovali na jednom mieste, mali pohodlné príbytky a podľa toho, aké majú zamestnanie a remeslo, majú aj početnejšie náradie a aj lepšie zariadenie. Súčasťou ich domácností bol stôl, lavica, truhlica, kuchynské riady a domáce náradie. Usadení Rómovia, ktorí žijú najmä v domoch sa vybavenosťou obydlia, čiže domácnosti, neodlišovali od chudobnejšej vrstvy majoritnej spoločnosti. Domy pozostávali z jednej až dvoch miestností. O životných podmienkach vypovedá aj počet osôb, v priemere 5 – 7, žijúcich v jedenej miestnosti (Džambazovič, 2001).

Kočovní Cigáni majú zariadené domácnosti poväčšine bez stolov, stoličiek, skriň a postelí. Nábytok im nahrádza podlaha, na ktorej jedávajú a spia. Z kuchynských riadov si vystačia s jedným hlineným hrncom, so železnou panvicou, s jednou lyžicou, s vedrom na vodu a s jedným nožom. Takéto vybavenie vystačí pre celú jednu rodinu a k dokonalosti im postačí

aj miska. Ich príbytky sú prázdne a spustnuté, a preto necítia potrebu starať sa o svoju domácnosť. Domáce práce nemajú pre nich význam a nepovažujú ich za dôležité.

1.2.2 Analýza uhorskej štatistiky

Na území súčasného Slovenska žilo menej Rómov v domoch, ako bol celouhorský priemer a na druhej strane vyšší počet žil v chatrčiach a zemľankách. O životných podmienkach vypovedá aj informácia o počte osôb pripadajúcich na jednu miestnosť. Podľa sčítania z roku 1891, priemerne v jednej obytnej miestnosti sú to v Uhorsku bol priemer na jednu obývaciu miestnosť v Uhorsku 5,75 osôb. Prezentovaný súpis uvádza údaj o rómskej populácii za rok 1893, kde výsledky hovoria, že počet osôb obývajúcich jednu miestnosť sa u kočujúcich Rómov pohybuje okolo 7,9 osôb, pričom v prípade usadených Rómov žijúcich v domoch je tento počet len 5,7 osôb. Toto posledné číslo sa teda zhoduje s výsledkami sčítania z roku 1891 u celej populácie žijúcej na území Uhorska. U kočovních Rómov môžeme predpokladať horšie životné podmienky ako u Rómov trvale usadených (Džambazovič, 2001). Aj súčasné dáta upozorňujú na vyšší počet osôb na jednu obývaciu miestnosť v prípade rodín alebo domácností, ktoré majú horšie materiálne zabezpečenie.

Syn Márie Terézie, Jozef II. pokračoval v jej pôvodných zámeroch v zriaďovaní cigánskych kolónií, ako aj v pravidelných súpisoch Cigánov.

Jozef II. v nariadeniach z roku 1782 kládol dôraz na školskú dochádzku, vyučenie sa remeslu a nariadil povinnú návštevu kostola. Požadoval aj zlepšenie hygienických podmienok. Opatrenia sa týkali aj zmeny mena, číslovania domov a zákazu kočovania. Bolo zakázané svojvoľné usadzovanie a vyhotovovali sa správy o spôsobe života. Roku 1781 klesol počet Rómov v Spišskej stolici. Dôvodom bolo ich sťahovanie do stolíc, kde bolo vykonávanie nariadení smerujúcich k asimilácii menej dôsledné. Koncom storočia počet rómskeho obyvateľstva vzrástol (Cangár, 2002).

Tieto zábery osvietenských panovníkov sa však nemohli stretnúť s úspechom najmä preto, že vtedajšie spoločenské zriadenie nedovoľovalo tento dôležitý problém vyriešiť (Davidová, 1965).

Kladným výsledkom týchto regulačných snáh osvieteneckých panovníkov bolo, že sa v neskoršej dobe celkovo zlepšilo postavenie cigánov a i v 19. str. sa vyskytovali ojedinelé snahy riešiť cigánsky problém. Aj napriek takýmto snahám väčšina cigánskeho obyvateľstva žila i naďalej mimo spoločnosti a žila kočovním spôsobom života, čo viedlo k naďalej prehlbujúcej sa izolácií od spoločnosti.

1.3 Osídľovanie Rómov na Slovensku

V súvislosti so spôsobmi bývania Cigánov musíme sa zastaviť ešte pri jednej dôležitej otázke a tou je osídlenie. Zvláštnosti jeho foriem mali svoje hlboké historické korene a boli výsledkom viacerých vonkajších, ako aj vnútorných činiteľov (Horváthová, 1964, s. 287).

Prvé správy o príchode Rómov na územie dnešného Slovenska pochádzajú z roku 1322 podľa autorov napr. Gic (1999), Fabiánová, na základe listiny hovorí v 1. zmienke o Rómoch na Spiši v r. 1381 (2003). Je všeobecne známe, že Slovensko, podobne ako ďalšie krajiny strednej a juhovýchodnej Európy, sa vyznačuje mimoriadne vysokým podielom rómskeho obyvateľstva. Táto skutočnosť má svoje príčiny v dávnej minulosti od ich príchodu na európsky kontinent a postupu jednotlivých migračných prúdov do strednej Európy a potom ďalej na západ. Najstaršie správy o Rómoch na Slovensku, doteraz uvádzané a neoverované ďalším výskumom v historiografii, pochádzajú zo 14. storočia. Výskumy v európskej romistike spresňujú a posúvajú postup Rómov z Balkánu už v 12. a 13. storočí. Konkrétne zmienky o Rómoch zo 14. storočia uvádzajú Rómov takým spôsobom, ktorý nepripúšťa pochybnosti, že boli na Slovensku. Všeobecne známi. E. Horváthová spomína spišskonovoveského richtára Jána Kuncha v jeho opise majerov Mariassyovcov, zo 14. st., pri revízii chotára mesta, naďabil na skupinu ľudí skrývajúcich sa v lesoch grófa Mariassyho z Markušoviec.

1.3.1 Tradičné typy bývania

Bývanie patrí k najnaliehavejším problémom rómskej komunity na Slovensku. Značná časť Rómov žije ešte stále v tzv. osadách, na okraji miest a obcí. Väčšina obydľí v osadách nespĺňa základné technické a hygienické požiadavky. Nespokojnosť s úrovňou bývania je jedným z hlavných faktorov spôsobujúcich negatívne hodnotenie vlastnej sociálno – ekonomickej situácie (Vašečka, 2001, s. 29).

Pri opise rómskeho bývania musíme brať do úvahy niektoré fakty, ktoré do určitej miery ovplyvňujú tento problém. Ide napríklad o tradičné a súčasné bývanie Rómov, kočujúcich a usadených Rómov, Rómov usadených v mestskom či dedinskom prostredí. U Rómov žijúcich v dedinách a blízkom okolí je možné nájsť širokú škálu rôznorodých typov obydľí. Takým najtypickejším pre chudobné rómske osady sú jedno priestorové a dvoj priestorové domy, ale ešte aj v súčasnosti sa môžeme stretnúť v tých najchudobnejších lokalitách s bývaním v polozemniciach. Výstavba viacpriestorových domov je ovplyvňovaná majoritnou spoločnosťou tak, ako to bolo aj v minulosti a preto sa tieto stavby výrazne nezmenili.

S novým typom bývania, s ktorým sa v súčasnej dobe môžeme stretnúť v menej majetných osadách sú unimobunky a maringotky. Ide o jedno priestorový objekt v tvare obdĺžnika s rozmermi asi 2,5 x 5 m. Unimobunky Rómovia získali najčastejšie ako pomoc od štátu a obcí v krízových situáciách, alebo odkupovaním od obyvateľov a firiem. Vzhľadom na vlastné potreby a kultúrne zvyklosti si svoje bývanie prispôsobujú a zariaďujú podľa svojich predstáv.

Vďaka procesu likvidácie najzaostalejších rómskych osád a snahe začleniť Rómov do majoritnej spoločnosti vznikol nový typ obydla, a to bývanie v bytovkách. V minulosti sa bývanie v bytových jednotkách v rómskych osadách nevyskytoval a nebol pre Rómov typický. Takýto proces začleňovania začal hlavne v socialistickom Československu a taktiež sa začalo aj zo štátnou bytovou výstavbou. V dedinách a mestách, kde bývali Rómovia bolo postavených niekoľko stoviek bytoviek. Rómovia sa však na zmenu bývania nevedeli adaptovať, pričom sa ukázalo, že vzhľadom na nízky adaptačný stupeň svojho vývinu nevedia používať vymoženosti moderného bytového zariadenia, ktoré im vytvorila spoločnosť. Z toho dôvodu nastávali problémy už krátko po nasťahovaní do novostavieb.

Na dedinách sa okrem štandardných, prevažne malometrážnych bytových jednotiek stavali pre rómske komunity bytovky s nízkym štandardom bývania. Jednalo sa o dvojpodlažné bytové domy. Tieto byty pozostávali z kuchyne, obývacej izby, spálne, sociálneho zariadenia a malej predsiene. V dome neboli pivničné a odkladacie priestory. Byty boli napojené na elektrickú energiu, vodovod a kanalizáciu a boli vykurované lokálnym vykurovaním na tuhé palivo.

Po roku 1989 sa prevažne z prostriedkov štátu a obcí realizuje radová výstavba rodinných domov, bytov s nízkym štandardom pre sociálne znevýhodnené skupiny obyvateľstva. Jedná sa o viac priestorový dom, ktorý je štandardne vybavený kuchyňou, sociálnym zariadením, obývacou izbou a niekedy aj ďalšou izbou.

Bývanie Rómov na dedinách a v mestách je značne odlišné. Pri osídľovaní dedinského prostredia Rómami je prístup majoritného obyvateľstva viac osobný v porovnaní s mestskými inštitúciami, ktoré neprihliadajú v takej miere na to, či sa jedná alebo nejedná o vážny sociálny problém. Aj preto nastala výrazná migrácia Rómov z mesta na vidiek. V rámci miest sa však môžeme stretnúť i so vznikom mestských štvrtí obývaných rómskym obyvateľstvom, ktoré sú často nazývané rómskymi getami. Koncentrácia obyvateľov v nich opäť mieša dohromady Rómov s relatívne slušným ekonomickým statusom s Rómami s nízkou životnou úrovňou. Typickým príkladom je sídlisko Luník 9 v Košiciach.

Podmienky bývania Rómov žijúcich v integrovaných a segregovaných oblastiach sa výrazne líšia. Ku koncu roku 2001 bolo na Slovensku evidovaných 620 rómskych osídlení mestského aj vidieckeho typu s celkovým počtom obyvateľov 139 560, čo tvorilo 24 342 rodín žijúcich v 15 016 obydliach. Z celkového počtu 620 rómskych osídlení je 154 situovaných mimo miest a obcí a 466 osídlení sa rozprestiera na okraji, resp. v tesnej blízkosti miest či obcí. Počet chatrčí je 4 511 (Ročný výkaz o obytných zoskupeniach na nízkom sociokultúrnom stupni – (rómske osídlenia) za rok 2001).

1.3.2 Formy osídlenia Rómov

V rómskych sídlach jednu štvrtinu obydlí tvoria bytové domy, čo je charakteristické predovšetkým pre mestské osídlenia. Takmer polovicu všetkých obydlí tvoria legálne murované domy, ktoré sú väčšinou na dedinách. Nelegálnymi typmi sú prevažne murované a drevené domy a všetky typy obydlí, ktoré by sa dali charakterizovať ako neštandardné, napr. unimobunky, chatrče, maringotky, nebytové priestory (Jurásková et al., 2004).

Charakteristikou osídlenia, jej lokalizáciou a typom sa zaoberali viacerí autori napr. Horváthova (1964), Dávidova (1965), Mušinka (2002) a Jurásková et al. (2004), Jakoubek (2009).

Za najzákladnejší typ je považovaná rozptýlená osada, kde jednotlivé domy nevytvárajú celok, ale sú rozptýlené. Voľné priestory medzi obydliami boli časom zaplnené a osada sa rozrastala a vtedy by sme mohli hovoriť o zhlukovom type osady. Vo väčšine prípadov išlo o segregované osady, čo znamená, že boli priestorovo vzdialené alebo oddelené prírodnou či umelou bariérou od obce alebo mesta (riekou, cestou).

V prípade, že obydlia boli postavené súbežne s prírodnými a umelými bariérami hovoríme o lineárnom charaktere osady.

Ďalším sídelným typom je osada ulicového charakteru, kde je zachovaná určitá symetria a obydlia tvoria samostatnú ulicu. Takýto typ osád sa najčastejšie nachádza na konci obce.

Podľa lokalizácie osídlenia by sme mohli hovoriť o osídlení alebo o osadách, ktoré sa nachádzajú v intraviláne alebo extraviláne obce, prípadne zasahujú do intravilánu aj extravilánu na konci obce.

Množstvo starých rómskych osád osád si až do dnešnej doby zachovalo svoju podobu a rovnaké typické znaky (jej umiestnenie, výstavba bez plánov a komunikácií, preľudnenosť obydlí, nehygienické prostredie). Nízka životná úroveň a vôbec zaostalosť v spôsobe života väčšiny obyvateľov v osade sa spolu s jej podobou dodnes zachovala.

1.4 Vládne aktivity pri riešení rómskej problematiky [v Československu a Slovenskej republike](#)

Jedným z problémov, ktorým sa zaoberá Slovenská republika je, ako začleniť a posilniť znevýhodnené komunity, zmierniť sociálne a ekonomické rozdiely obyvateľstva a tým zlepšiť a posilniť ekonomický rozvoj. Na postavenie Rómov v spoločnosti mala vždy významný vplyv vládna politika. Aj keď všetky prístupy mali snahu zlepšiť ich postavenie a priniesť pozitívne riešenia, nie vždy boli úspešné, ba často vytvárali mnoho nových prekážok. Rómovia ako plnoprávni občania krajín, v ktorých žijú, by mali mať rovnaké práva a povinnosti ako ostatní.

1.4.1 Vládna politika v oblasti bývania v rokoch 1948 - 1989

V prvých povojnových rokoch bolo treba odstrániť predovšetkým škody spôsobené vojnou, takže nebolo možné systematicky riešiť celý problém premeny cigánskeho spôsobu života. Štátna politika týkajúca sa rómskej menšiny zameriavala na jej integráciu do spoločnosti. Násilne sa riešili problémy bývania Rómov, ich zamestnania a vzdelávania. Podľa zákona z roku 1958 sa museli Rómovia násilne usadiť. Zastalé rómske rodiny dostali byty v panelových domoch, kde sa nedokázali prispôbiť novým podmienkam. Program vzdelávania rómskych detí sa stretol s nepochopením matiek, pretože tie považovali školskú dochádzku za „trápenie svojich detí“ a vzdelanie pre nich za nepotrebné (Horváthová, 1964). Nízka sociálno-ekonomická úroveň značnej časti Rómov predstavovala pre socialistický štát a štátnu správu nielen ekonomický, ale najmä ideologický problém. Proklamovaná sociálna rovnosť občanov (napr. Ústava z roku 1948), ich plánovaná životná úroveň bola v ostrom protiklade s dosiahnutou úrovňou rómskych obyvateľov. Počas rokov 1948 - 1989 sa štát pokúsil tento rozpor riešiť viacerými koncepciami. Spoločné mali to, že bral Rómov pod svoj patronát, no zo spolupráce vylúčili práve tých, ktorých sa tieto riešenia týkali, čiže samotných Rómov. Postoj totalitného systému k tzv. cigánskej otázke možno považovať za hlavný dôvod dnešného sociálno-ekonomického postavenia Rómov, ich nízkej etnickej sebaidentifikácie a v neposlednom rade vysokého stupňa sociálneho dištancovania nerómskej majority od rómskej minority.

Od začiatku 80-tych rokov nastali zmeny vo forme riešenia tzv. cigánskej otázky prechodom od administratívnych až násilných metód k zásadne nerepresívnym formám, pritom však cieľ ostal rovnaký - asimilácia Rómov.

Pri sčítaní ľudu v roku 1950 negramotnosť na Slovensku priznalo takmer 42 tisíc osôb, z toho malé percento pripadalo na mentálne postihnutých, reemigrantov neovládajúcich úradný

jazyk, na staršie osoby v odľahlých oblastiach, na lazoch, ale vo vyše 75 % išlo o negramotnosť Rómov. Vyššie uvedený prieskum v roku 1955 zaznamenal vyše 80 % negramotnosť Rómov na východnom Slovensku (Mann, 1992).

Procesom koncepcie došlo k zmenám priestorového usporiadania osídlenia rómskych osád. Stali sa tak ešte viac sociálne vylúčení ako kedykoľvek predtým. V marci 1952 ministerstvo vnútra vydalo *Smernice o úprave pomerov osôb cigánskeho pôvodu*, v ktorých sa požadovala a predpokladala asimilácia rómskeho obyvateľstva nie cestou sankcií, ale riešením ich zamestnanosti, vzdelania, bytového zabezpečenia a prevýchovného pôsobenia na zmenu ich tradičného spôsobu života. Zodpovednosť za realizáciu týchto smerníc pripadla národným výborom (NV). Z objektívnych príčin však v regiónoch s vysokým podielom rómskeho obyvateľstva nebolo možné plnenie veľkého rozsahu úloh vyplývajúcich z týchto smerníc. Rómovia bývali v osadách v katastrofálnom stave, na okraji obcí a miest, boli zdravotne zanedbaní a aj vzdelávanie rómskych detí predstavovalo ťažko riešiteľný problém. Napriek dôrazu na dodržiavanie socialistickej zákonnosti a proklamovanie úsilia o odstránení akýchkoľvek foriem rasovej diskriminácie v praxi sa podľa hospodárskych i lokálnych podmienok prišlo k likvidácii prvých osád a chatrčí. Hľadali sa vhodné spôsoby poskytnutia pomoci sociálne slabým rodinám vyhľadávaním starších opustených domov, ktoré sa im odpredávali za všestrannej finančnej pomoci štátu. Roku 1956 bol vypracovaný návrh opatrení na postupnú likvidáciu najzaostalejších rómskych osád. Odmietala sa v ňom pôvodne navrhovaná koncepcia na výstavbu rodinných domčekov pre Rómov v rámci krátkodobej štátnej akcie, keď vyššie štátne orgány dôrazne varovali pred neodôvodneným a neobvyklým preferovaním Rómov vzhľadom na rozpočet, ale aj na verejnú mienku ostatných občanov. Bytová otázka Rómov z osád sa mala riešiť ich individuálnou bytovou výstavbou (jej všemožnou podporou vrátane štátnych príspevkov), v rámci štátnej bytovej politiky (pridelovaním najmä podnikových bytov zamestnaným Rómom), osídľovaním pohraničia (po zistení pracovných možností sa malo zabezpečiť ubytovanie a presídlenie celých rodín), náborom do baní (takisto s riešením pridelenia bytu pre pracovníka a jeho rodinu). Štátny príspevok sa mal poskytovať vo výške 10-tisíc Kčs, s jeho vyčleňovaním sa rátalo však až od roku 1958, pretože s touto položkou aktuálny štátny rozpočet nepočítal. Stavať sa malo začať v malých osadách čo najbližšie k okresným mestám. Program sa mal naplniť roku 1978. Koncom júna 1957 sa na porade zástupcov rezortov zainteresovaných na riešení rómskej otázky skonštatovalo, že výsledky všetkých opatrení vo vzťahu k Rómom stroskotávali na ich neustálom pohybe.

Výsledkom bolo vydanie zákona číslo 74/1958 Zb., O trvalom usídlení kočujúcich osôb. A hoci do následného súpisu kočujúcich osôb, ktorý sa vykonal v roku 1959, zahrnuli 46 500 osôb (na Slovensku 27 933 osôb, z toho 14 070 nad 15 rokov a 13 863 detí do 15 rokov), čo bolo len asi osem percent z celkového počtu Rómov, práve zákaz kočovania bol pre štátne orgány základnou podmienkou na odstránenie riešení v minulých rokoch. Tento zákon bol namierený proti základným právam slobody pohybu a pobytu, navyše sa nedal realizovať pre nedostatok pracovných príležitostí a možností ubytovania v lokálnych podmienkach, nakoľko miesta súpisu sa mali stať trvalým miestom pobytu rómskej rodiny a NV im mali ponúknuť viacero možností ubytovania. V najzaostalejších okresoch a obciach severovýchodného Slovenska spísali celé stovky Rómov s rodinami žijúcimi v zemniciach a kolibách, ktorým NV nemohli nič zabezpečiť v pracovnej a ešte menej v ubytovacej oblasti. Ak sa vydalo stavebné povolenie rómskemu stavbárovi, mohol začať stavať len na okraji obce, prípadne vo zvláštnych, novovytvorených uliciach, čím sa obnovovala nežiaduca koncentrácia rómskeho obyvateľstva.

Zákon bol v roku 1997 v Českej republike zrušený, na Slovensku je stále v platnosti Zákon a jeho policajná realizácia, v skutočnosti razie realizované na celom území Československa v dňoch 3 – 6 . februára 1959, viedla k ďalšiemu odlúčeniu od spoločnosti kočovních a polo kočovních Rómov. Dotkla sa zvlášť Olášskych Rómov. Jeho realizácia bola, čo sa týka zamýšľanej integrácie, totálnym fiaskom.

V roku 1965 bol vládou založený Vládny výbor pre otázky cigánskeho obyvateľstva a začala byť realizovaná Koncepcia rozptylu a odsunu (Uznesenie vlády č. 502/1965 Zb.). Ako uvádza dokument Charty 77 „O postavení Cigánov - Rómov v Československu z roku 1978“: „Československý občan „cigánskeho pôvodu“ usídlený v určitom okrese bol povinne, a to výhradne vzhľadom k svojmu rasovému pôvodu, presťahovaný podľa harmonogramu do určeného okresu či kraja a nikam inam. Pokiaľ bol pre jeho okres stanovený tzv. Družobní okres, musel sa presťahovať práve do neho, i keď sa chcel presťahovať inde, kde napríklad mal príbuzných alebo vyhliadky získať lepšiu prácu či vôbec prácu“. Ďalším opatrením k riešeniu „cigánskej otázky „mal byť“ povinný rozptyl „ alebo „ likvidácie nežiaducich sústredení cigánskeho obyvateľstva“ . Tento zásah bol prevedený na základe Vládneho uznesenia č. 502 z roku 1965, ktoré však, ako sa rýchlo ukázalo, malo nepredvídateľné následky. K charakteristickým znakom vládneho uznesenia o „likvidácii nežiadúceho sústredenia rómskeho obyvateľstva“ patrilo i to, že rozptyl bol povinný a že zároveň musel byť dobrovoľný, čo je samozrejme v absolútnom rozpore. Tento druh juridického alibizmu sa v 70 rokoch objavuje takmer vo všetkých dokumentoch týkajúcich sa „cigánskej otázky“.

V decembri 1965 schválil vládny výbor Zásady pre organizovanie rozptylu a odsunu. Podľa nich dochádzalo k presunu Rómov najmä do dnešného Česka. Západoslovenskému kraju boli určené stredočeský a juhočeský, k Stredoslovenskému kraju Juhomoravský a k Východoslovenskému kraju Severomoravský a Východočeský. Pre značný počet „vlastných Rómov“, nemal presun zasiahnuť kraj Severočeský a Západočeský kraj. Plán do roku 1970 počítal na Slovensku s likvidáciou 611 osád, čo znamenalo zaistiť ubytovanie pre 52 000 Rómov. Na České územie malo byť presunutých 2177 rodín, tj. zhruba 14 000 slovenských Rómov. Zároveň malo dôjsť v rámci slovenských krajov a okresov k rozptylu 9 900 rodín približne 63 000 osôb.

V nasledujúcich troch rokoch sa tak malo dať do pohybu 70 000 Rómov. Tieto plány sa nikdy neuskutočnil, resp. sa uskutočnili len čiastočne. V priebehu pokusov o ich realizáciu vyšiel skôr najavo nezvládnuteľný rozsah tzv. rómskeho problému.

V rokoch 1966-68 bol pre potrebu Vládneho výboru uskutočnený súpis obyvateľov cigánskeho pôvodu. Podľa sčítania žilo na Slovensku 165 000 Rómov, pričom Východoslovenskom kraji žilo až 90 000 osôb. V porovnaní s rokom 1947 sa rómska populácia zdvojnásobila. Súpis uvádzal, že do roku 1967 sa podarilo dosiahnuť u rómskych mužov 75,9 % zapojenosť do pracovného procesu. Na Slovensku bolo v tomto období zistených takmer 10 000 nevyhovujúcich príbytkov, z toho asi polovica chatrčí. V týchto príbytkoch žilo 12 407 rómskych rodín, čo predstavovalo 72 000 osôb, v priemere 7,2 osoby na jeden nevyhovujúci príbytok. Rómska populácia sa i naďalej vyznačovala vysokou pôrodnosťou, ktorú bolo možné porovnať iba s pôrodnosťou v rozvojových zemiach. Počas celej realizácie koncepcie, predovšetkým pri pridelovaní nových bytov Rómom v obciach a mestách, vznikali konfliktné situácie a rástlo napätie majoritného obyvateľstva. Uznesením vlády č. 384/1968 bol zrušený Vládny výbor a de facto potvrdený krach koncepcie rozptylu a odsunu.

1.5 Vládna politika v oblasti bývania po roku 1989

Všetky doterajšie pokusy riešiť problém nekonfliktného spolužitia Rómov a majoritnej skupiny obyvateľstva zvonku sa javia ako neproduktívne. Obrat vo vedomí môže nastať iba sebauvedomením, pocítením potreby pozitívnej zmeny, ktorej štát môže pomôcť vytvorením podmienok (Zelina, 1994).

Spôsob bývania Rómov sa spolu s ďalšími špecifikami celkového spôsobu života Rómov sú príčinami častých konfliktných vzťahov medzi rómskou minoritou a majoritou

spoločnosťou, v ktorých kulminuje napätie a nie sú príkladom najvhodnejšieho spolunažívania. Stretávame sa s veľkým počtom názorov majority, že za svojho suseda radšej nechceli mať Róma. A tým silnejú tendencie vystáť rómske rodiny mimo ostatných, aby bývali pohromade (Rosinský a kol., 2006).

Slovensko sa po novembri 1989 ocitlo na začiatku politickej, spoločenskej a ekonomickej transformácie. Tento začiatok mohol znamenať aj nové príležitosti pre národnostné menšiny, avšak pre Rómov to bolo znevýhodňujúce postavenie, lebo sa nachádzali v pomerne napätých vzťahoch medzi majoritou a Rómami, ktorí v tom čase boli prispôbiví podmienkam socialistického režimu. Sociálna politika štátu neumožnila reálne začlenenie Rómov do spoločnosti. Poskytovaním sociálnych dávok zastierala existenciu vážnych problémov.

Slovensko, podobne ako štáty s ním susediace, prešlo od získania nezávislosti bolestnými transformačnými procesmi. Jedným z naliehavých problémov vyžadujúcich riešenie je otázka sociálnej a ekonomickej marginalizácie rómskej menšiny. V tejto súvislosti je dôležité zdôrazniť, že rómska menšina je špecifická. Jej početnosť a vnútorná diferenciácia (kultúrna a sociálno – ekonomickejšia) vyžaduje od všetkých zainteresovaných špecifický prístup. Okrem kultúrnych rozdielov existujúcich medzi rozličnými skupinami sa Rómovia odlišujú podľa jazyka a dialektu, ktoré používajú. Navyše v rómskej komunite existuje reziduálny kastový systém, ktorý stanovuje postavenie jednotlivých osôb v komunite. Tieto rozdiely v podstate odrážajú špecifický charakter skupiny. Slovenská legislatíva priznáva Rómom štatút národnosti, preto majú rovnaké práva ako ostatné menšiny v štáte (Vasečka, 2001).

V oblasti bytovej politiky dochádza k privatizácii, pozemky sa dostávajú do súkromného vlastníctva. Tieto zmeny, aj následkom slabej informovanosti a nízkej úrovni právneho vedomia, mali za následok to, že veľká skupina Rómov žila odrazu nelegálne na cudzích pozemkoch. Bytová problematika po roku 1989 prechádza do kompetencie obcí a miest, ktoré sa správajú trhovo a ceny bytov pre ich nízky počet vzrastali neúmerne vysoko. Pre rodiny, ktoré boli v sociálnej a hmotnej núdzi ostáva ako jedinou alternatívou sociálne bývanie. Nakoľko ich je nedostatok, nepokrývajú reálne požiadavky a potreby. Následkom nedostatku sociálnych bytov, následkom nedostatku zdrojov na udržanie nájomného bytu, Rómovia zvolili „staronovú stratégiu“ – v jednom byte sa zhromaždilo viac rodín, alebo situáciu riešili návratom do osady. V roku 1990 bola zriadená pracovná skupina odborníkov na rómsku problematiku, ktorá mala za úlohu pripraviť návrh zásad štátnej politiky zameranej na riešenie problémov Rómov. Vláda uznesením č. 619 prijala 3. októbra 1991 Zásady politiky vlády Českej a Slovenskej Federatívnej republiky k rómskej menšine. Rómom bolo umožnené prihlásiť sa k rómskej národnosti, ktorá bola uznaná za rovnocennú s inými národnosťami.

Uznesením č. 153 z 9. apríla 1991 vláda Slovenskej republiky prijala rámcový dokument Zásady vládnej politiky k Rómom a ich rozpracovanie v rezortoch školstva, mládeže a šport, kultúry, práce a sociálnych vecí a financií. Rezorty podrobnejšie rozpracovali jednotlivé zásady a v priebehu roku 1992 predkladali na rokovania Rady vlády SR pre národnosti a etnické skupiny. Však vláda Slovenskej republiky ich už neprijala. Zásady sa týkali predovšetkým etnickej, sociálnej, kultúrnej a vzdelanostnej oblasti a oblasti ekonomického zabezpečenia, ktoré spadali do rezortov jednotlivých ministerstiev (Kotvanová – Szép, 2003). Jednou z čiastkových zásad bol aj dokument ministerstva výstavby a stavebníctva, ktorý navrhol realizáciu projektov zameraných na svojpomocnú výstavbu domov a opravu existujúceho bytového fondu so zainteresovaním samotných Rómov.

V prvých rokoch samostatnej Slovenskej republiky bol v roku 1995 Uznesením vlády SR č. 668/1995 menovaný splnomocnenec vlády SR na riešenie problémov občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc. Táto pomoc mala prioritne smerovať k riešeniu zamestnanosti, sociálnych a bytových, výchovných, zdravotných a hygienických problémov. Zostali však na úrovni podávania návrhov, v usmerňovaní, vo vyjadrovaní sa k problematike, v posudzovaní účelnosti použitia prostriedkov zo štátneho rozpočtu a koordinácie plnenia úloh. V decembri 1996 bol vypracovaný Návrh úloh a opatrení na riešenie problémov občanov, ktorí potrebujú osobitnú pomoc na rok 1996. Cieľovou skupinou boli predovšetkým Rómovia a v uznesení vláda odporúčala jej zástupcom v politických stranách a občianskych združeniach, aby spolupracovali na plnení úloh.

V novembri 1997 boli prijaté Koncepčné zámery vlády SR na riešenie problémov Rómov týkajúcich sa ich spoločensko-ekonomických podmienok. Opatrenia v jednotlivých oblastiach zahrnuté v koncepčnom zámere už boli definované v predchádzajúcich materiáloch. V rámci Programu podpory rozvoja bývania na riešenie technickej infraštruktúry v rómskych osadách na rok 1997 išlo o sumu 60 miliónov korún. V roku 1998 bol uznesením vlády SR č. 126/98 schválený Rozvojový program podpory bytovej výstavby na rok 1998, na ktorý boli vyčlenené finančné prostriedky vo výške 30 miliónov korún. V rokoch 1996 až 1998 takto Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja SR financovalo stavby pre Rómov v lokalitách Spišská Nová Ves, Filákov, Nálepko, Egreš, Rimavská Seč (Kotvanová – Szép, 2003).

Po roku 1998 nastala zmena v zahraničnej politike Slovenska, kedy jedným zo strategických cieľov bolo získanie členstva v Európskej únii. Vláda preto musela urýchlene odstrániť deficit demokracie a prijať menšinové štandardy v oblasti menšinovej politiky a vytvoriť celkovú zmenu spoločenskej klímy vo vzťahu k problémom menšín.

Vnímanie rómskej problematiky majoritou v roku 1997 významnou mierou ovplyvnila ich migrácia, pokusy Rómov získať azyl v krajinách EÚ. Tieto pokusy boli chápané ako ohrozenie integračných snáh Slovenska do EÚ, v dôsledku čoho významne ovplyvnila politické postoje k Rómom. Migrácia Rómov poukázala na hĺbku problémov a na to, že riešenie je možné len v celoeurópskom meradle.

Jednu zo svojich priorít si určila nová vláda v roku 1998 a to pomoc pri integrácii Rómov a zlepšenie postavenia menšín. Ako sme už uviedli, roku 1995 bol vytvorený post splnomocnenca vlády pre riešenie problémov rómskej národnostnej menšiny. Ako prvý do tejto funkcie bol vymenovaný Branislav Baláž. 10. februára 1999 novým splnomocnencom sa stal Vincent Danihel. Jeho úlohou bolo koordinovať aktivity vo vzťahu k rezortom, nemal však kontrolnú právomoc a právomoc predkladať materiály na rokovanie vlády. Vláda po konzultáciách prijala materiál pod názvom Stratégia vlády SR na riešenie problémov rómskej národnostnej menšiny a súbor opatrení na jej realizáciu I. – etapa z 27. septembra 1999 uznesenie č. 821/1999. V nadväznosti na to boli prijaté opatrenia, ktoré tvorili obsah rozpracovanej Stratégie vlády – II. Etapa z 3. mája 2000 Uznesením vlády č. 294/2000. Išlo o analýzu týkajúcu sa problémov Rómov v rôznych oblastiach s návrhom opatrení vychádzajúcich priamo z ministerských rezortov, z krajských a okresných úradov. Okrem problémov týkajúcich sa výchovy a vzdelávania, jazyka a kultúry, nezamestnanosti, sociálnej oblasti, zdravotného stavu, regionálneho rozvoja, oblasti ľudských práv, bol riešený aj pálčivý problém bývania. Za alarmujúci bol označený stav v rómskych osadách, kde bolo navrhnuté prehodnotiť kritéria poskytovania podpory zo Štátneho fondu rozvoja bývania. Za najdôležitejší zámer bola považovaná podpora príprav projektov komplexnej resocializácie rómskych komunit žijúcich v osadách.

V roku 2001 vláda schválila program výstavby pod názvom Program podpory výstavby obecných nájomných bytov odlišného štandardu, určených pre bývanie občanov v hmotnej núdzi ako i technickej vybavenosti v rómskych osadách.

Na základe plánu práce SR na rok 2002 prijala vláda SR nový materiál nadväzujúci na dokumenty Stratégií uznesením č. 357/2002 z 10. apríla 2002 pod názvom Priority vlády SR vo vzťahu k rómskym komunitám na rok 2002 spolu s Komplexným rozvojovým programom rómskych osád a Programom sociálnych terénnych pracovníkov. Dokumenty vychádzali z potreby spresniť prioritné oblasti s najaktuálnejšími problémami vo vzťahu riešenia problémov Rómov. Materiál Priority v jednom zo svojich šiestich bodov rozpracováva aj podporu výstavby nájomných bytov a technickej vybavenosti. Ako hlavný zámer Priorít boli rozpracované projekty Komplexný rozvojový program rómskych osád a Program sociálnych

terénnych pracovníkov, ktoré vychádzali z predpokladu, že osady sú komplexným spoločensko-ekonomickým problémom a z toho musí vychádzať aj ich riešenie.

Na základe výsledkov zo sociografického výskumu mapovania rómskych osídlení na Slovensku, ktorý sa realizoval v rokoch 2002 až 2004 pod gestorstvom Prof. Radičovej, je možné odhadnúť, že počet Rómov na Slovensku sa odhadoval na 320000. Približne polovica z nich žije integrovane rozptýlene medzi majoritnou populáciou. Zvyšná polovica žije v:

- mestských alebo obecných koncentráciách,
- osídleniach lokalizovaných na okraji obce/ mesta,
- v osídleniach, ktoré sú od obce/ mesta priestorovo vzdialené, prípadne sú oddelené prírodnou alebo umelou bariérou (Rosinský a kol., 2006).

Národný akčný plán Slovenskej republiky k Dekáde začleňovania rómskej populácie 2005 – 2015 bol schválený Vládou SR dňa 12. januára 2005. Dekáda je spoločnou iniciatívou krajín Bulharska, Chorvátska, Českej republiky, Maďarska, Macedónska, Rumunska, Srbska, Čiernej Hory a Slovenska v spolupráci so Svetovou bankou a Inštitútom otvorenej spoločnosti. Jej zámerom je rozšíriť a urýchliť sociálnu inklúziu Rómov vrátane pozdvihnutia ich ekonomického statusu v období rokov 2005 – 2015.

Každá z uvedených krajín identifikovala vo svojich akčných plánoch zámery a ciele v štyroch prioritných oblastiach (vzdelávanie, zamestnanosť, zdravie a bývanie) a v troch vzájomne súvisiacich témach (chudoba, diskriminácia, rodová rovnosť). Slovenský národný akčný plán vypracovali pracovné skupiny pre jednotlivé priority zložené zo zástupcov vládnych, mimovládnych organizácií, ako aj predstaviteľov Rómskeho fóra mladých. Pri realizácii zámerov a cieľov slovenského akčného plánu sa vychádzalo z Dlhodobej koncepcie bývania pre marginalizované skupiny obyvateľstva vypracovanej Ministerstvom výstavby a regionálneho rozvoja SR.

Jej zámerom a cieľom v oblasti bývania je zlepšenie sociálno-kultúrnej úrovne rómskych osád a vybudovanie technickej vybavenosti, zlepšenie úrovne bývania v rómskych osadách a výstavba bytov v rómskych osadách, postupná integrácia Rómov z rómskych osád a výstavba bytov pre Rómov, zlepšenie úrovne bývania Rómov v mestských aglomeráciách a obnova existujúcich bytov, vytváranie podmienok pre zlepšenie úrovne bývania v rómskych osadách a majetkovo-správne vysporiadanie pozemkov.

„MVRR predpokladalo, že vzhľadom na zložitosť problematiky a obmedzené možnosti štátneho rozpočtu bude riešenie bývania a začlenenie prevažnej časti občanov sociálne vylúčených komunít do života majoritnej spoločnosti trvať približne 20 rokov a stáť vyše 11 miliárd korún“ (Romano nevo l'il, 2005).

Autor Višňovský (1998, 86) uvádza: „Socializácia je procesom včleňovania sa do spoločnosti, počas ktorého sa jedinec naučí poznávať seba a svoje prostredie, osvojí si pravidlá spolunažívania a možné i očakávané spôsoby správania.“

V prípravnej fáze socializácie dochádza najmä:

- k zvnútorneniu spoločenských hodnôt a noriem správania sa do individua,
- k osvojovaniu reči ako dôležitého komunikačného nástroja,
- k akulturácii (osvojovaním si kultúrneho dedičstva duchovnej i materiálnej povahy),
- k učeniu sa spoločenským rolám (manželská, rodičovská, profesionálna, občianska),
- k nadväzovaniu sociálnych kontaktov s inými skupinami.

V realizačnej fáze socializácie dochádza k postupnému preberaniu a plneniu spoločenských úloh, a tým aj k spoločenskej zrelosti človeka (Višňovský, 1998).

1.6 Rómovia na Spiši

Jedným z vývojových problémov, ktorým čelí SR je aj postupné včlenenie diskriminovaných regiónov do takých ekonomických aktivít, ktoré zmiernia sociálne a ekonomické rozdiely medzi regiónmi. Rómovia tvoria ich neodmysliteľnú súčasť a hĺbka problémov často pramení z ich nízkej životnej úrovne. Vysoká miera nezamestnanosti a sociálneho vylúčenia Rómov práve v regióne Spiš tvoria zdanlivo neprekonateľnú bariéru.

1.6.1 poznatky z histórie bývania a osídľovania Rómov na Spiši

Rómovia žijúci na Spiši patria do skupiny tzv. slovenských Rómov. Ide o jednu z najpôvodnejších skupín na Slovensku. Spiš bol súčasne jednou z prvých oblastí na Slovensku, kde sa Rómovia začali usadzovať. V súčasnej dobe do regiónu patria okresy Poprad, Spišská Nová Ves, Kežmarok, Levoča, Gelnica a Stará Ľubovňa. Najstaršia zmienka je z roku 1322 - spišskonovoveský richtár Ján Kunch spomína, že po okolitých lesoch (neďaleko obce Hnilec), patriacich rodine Máriassiovcov, sa potulujú Cigáni.

V časoch po tatárskych nájazdoch sa Rómovia objavovali hŕfne v dedinách a mestách, možno preto ich na Spiši volali Tatármi. Z kroniky obce Smižany od Matúša Pajdušáka sa ďalej dozvedáme, že Cigáni sa túlili po lesoch a za vajdu si zvolili Ladislava, ktorý orodovaním za svoj ľud u kráľa Žigmunda si vyprosil právo usadiť sa do ktorejkoľvek obce. Obce im vyznačili miesto na okrajoch dedín, na ktorých si stavali koliby. V 15. storočí bola väčšia skupina Rómov usadená pod Spišským hradom, kde vykonávali rôzne služby hradnému panstvu (Fabiánová, 2003), za sídlo vajdu si Ladislav vybral Smižany.

Na Spišskom hrade vystavil 17. apríla 1423 cisár Žigmund ochrannú listinu pre Cigánskeho vojvodu Ladislava a jeho ľud. Prišiel pred panovníka, povedal mu svoje ponosy a orodoval za svoj ľud. Cisár Žigmud mu dal právo usadiť svoj ľud do ktorejkoľvek obce na Spiši. Udelil mu súdnu právomoc, podľa ktorej Rómov nesúdi miestna vrchnosť, ale ich vajda.

V 17. storočí nastal prílev prenasledovaných Rómov z oblastí západnej Európy. Proti nim boli namierené Spišské stoličné úrady z roku 1624. Považovali ich za žobrákov a zlodejov a preto stolica nariadila, aby boli Rómovia z dedín a miest vyhnaní (Horváthová, 1964).

V Uhorsku v polovici 18. storočia, kedy začínajú pokusy Márie Terézie o komplexné riešenie rómskej otázky, zdôrazňuje Ab Hortis v svojej práci, že cieľom nemá byť vyhánanie tohto ľudu z krajiny, ale jeho poznanie, čo umožní vytvoriť podmienky ich nového spôsobu života. Pod vplyvom reforiem klesol počet Rómov v Spišskej stolici, pretože Rómovia odchádzali do iných miest, kde neboli vystavený tak silným asimilačným nariadeniam.

19. storočie sa nevyznačovalo výraznými zmenami, týkajúcich sa vzťahu Rómov a ostatných obyvateľov. O spôsobe bývania Rómov na prelome 19. a 20. storočia sa zmieňuje Pajdušák vo svojej kronike: „ ... zanechali už svoje koliby. Postavili si riadne domy na pravom brehu potoka, na sedliackom pozemku. V izbách majú moderný nábytok, na stenách obrazy a veľké zrkadlá, na podlahe pokrovce. V lete robia u murárov mužskí aj ženské. Počet Cigánov vzrástol na 220 duší “ (Fabiánová, 2003, s.91).

K poslednému pokusu donútiť všetkých Rómov v Uhorsku k usadeniu bol rok 1916. Dôvodom bolo zamedzenie ohrozovania obyvateľstva zo strany Rómov, neplnenie vojenských povinností a neplatenie daní. V rokoch 1914 až 1918 v dôsledku vojnových udalostí dochádza k novej migrácii Cigánov v celej Európe. Na Spiši sa kočovní Cigáni vyskytovali v menšej miere. Skupina tzv. polousadlých a usadlých Cigánov sa však rozrastala a vďaka tomu vznikali aj nové osady.

Cigánom žijúcim na Spiši v priebehu historických období až do súčasnosti sa ich životné podmienky zhoršili a boli vytlačení na okraj spoločnosti. Príčiny treba hľadať v kombinácii zlých životných podmienkach, zlej zdravotnej situácii, nízkej úrovni vzdelania. V poslednom období sa k tomu pridružila prehlbujúca sa ekonomická a materiálna závislosť ako následok nezamestnanosti.

2 OBEC MARKUŠOVCE

V okrese Spišská Nová Ves sa nachádza 23 obcí a miest s rómskymi osídleniami s rôznorodými typmi obydí a spôsobmi bývania, s rozličným stupňom občianskej a technickej vybavenosti. Obec Markušovce v okrese Spišská Nová Ves sme si vybrali na základe našich znalostí a poznatkov o životnej úrovni a kvalite bývania, nakoľko je svojimi charakteristikami typická pre okres Spišská Nová Ves.

2.1 Charakteristika obce Markušovce

Obec Markušovce sa nachádza v regióne „Stredný Spiš“. Administratívne patrí do okresu Spišská Nová Ves, Košického kraja a VÚC Košického samosprávneho kraja. Od Spišskej Novej Vsi je vzdialená 9 km, od Krompách 27 km a od Košíc 71 km. Obec Markušovce je zaradená podľa zoznamu pólov rastu pre NSRR SR rokov 2007 – 2013 do kohézneho pólu v záujmovom území Inovačných pólov rastu, ktorými sú mestá Spišská Nová Ves a Krompachy.

Patrí medzi tie spišské obce, v ktorých sa už zač. 12. stor. usídlili strážcovia severných hraníc krajiny. V listinách sa ako zemepán uvádza Golači. Golači, ktorý sa považuje za zakladateľa rodu Mariássyovcov, ktorých osudy sú späté s osudmi obce a jej stavebného vývoja (Mariássyovci tu vybudovali hrad a kostol, neskôr viacero kaštieľov a kúrií, ktoré v tlačili urbanizmu obce charakteristický ráz). Markus, syn Golačiho obnovil obec, vyplienenú v rokoch 1241 až 1242 Tatármi a zmenil aj jej meno zo Svätého Michala na Zem Markovu - z čoho sa vyvinul jej názov Markušovce.

Obec Markušovce predstavuje centrum úradu a spoločného školského úradu. Obec je zapísaná v zozname Atlasu rómskych komunít. Nachádza sa v zozname oprávnených žiadateľov o poskytnutie podpory „Lokálnej stratégie komplexného prístupu marginalizovaných rómskych komunít“ (MRK). Obec je spolu s ďalšími 4 obcami a 16 mestami členom združenia VUC KSK „Cesta“, združeného na riešenie problémov obcí „Miloj“. Je členom Združenia miest a obcí Spiša. Je zakladajúcim členom združenia „SEZO“ združenia miest a obcí Spiša určeného na zabezpečenie separovania a likvidácie TKO v regióne. Obec je členom Regionálneho vzdelávacieho centra so sídlom v obci Štrba.

Celková rozloha katastrálneho územia obce Markušovce je 18, 04 km². V obci je gotický kostol sv. Michala z 13. storočia so zachovanými časťami hradu. Obec bola sídlom rodiny

Mariassyovcov, ktorí tu dali postaviť renesančný kaštieľ, neskôr rokokovo prestavaný. Okolo kaštieľa je francúzsky park s rokokovým letohrádkom Dardanely s expozíciou klávesových hudobných nástrojov.

Cesta z mesta Spišská Nová Ves do obce Markušovce je tretej triedy III/5365, povrchová úprava je asfaltová tohto času samý výtlk. Po tejto ceste pravidelne premáva autobusová doprava, ktorej prevádzkovateľom je SAD – Košická dopravná spoločnosť, a.s. Košice. Cez obec prechádza hlavná severná železničná trať, ktorá spája dve najväčšie mesta Slovenska Bratislava a Košice. V obci sa nachádza aj utbalové ihrisko, lekár, lekáreň, čerpacia stanica, novinový stánok a niekoľko obchodov.

V obci sa nachádzajú 3 osady, najväčšia čo sa rozlohy a počtu obyvateľov týka je Jareček a dve menšie Za teheliňou a Hamrisko.

Obrázok 1 Poloha obce Markušovce

2.1.1 História obce Markušovce

Jedinečná štruktúra unikátneho urbanistického komplexu Markušoviec so situovaním hlavných stavieb sídla – pôvodne neskororománsky rím. kat. kostol a stredoveký hrad na návrší s ďalšími kaštieľmi a kúriami s vlastným zázemím pozdĺž hlavnej komunikačnej osi sídla sa vytvárala postupne, podľa potrieb Mariássyovského rodu. Markušovce patria medzi najstaršie osady Spiša. Prvé zmienky o obci Markušovce pochádzajú zo začiatku 12. storočia,

kedy sa dedina spomína ako hraničná osada a strážna obec. Markušovce boli v trvalej majetkovej držbe jednej z najznámejších východo - slovenských feudálnych rodín – Mariássyovcov a patrili jej až do zrušenia poddanstva.

Predkovia Mariássyovcov sa objavujú na Spiši v druhej polovici 13. storočia. Ako prvý zemepán sa spomína Golači, ktorý sa považuje za nielen zakladateľa osady, ale aj neskoršej zemepanskej rodiny Mariássyovcov. Za tatárskeho vpádu v roku 1241 boli Markušovce vyplienené, až po odchode tatárskeho vojska z Uhorska Markus, syn Golačiho obnovil osadu, ktorá svoje vtedajšie meno Svätý Michal zmenila na „Terra Marci“ – Zem Markova – Markušovce. Prvým sídlom rodiny bol pôvodne neskororománsky hrad z poslednej tretiny 13. storočia. Okrem hradu, ktorý kráľ Ladislav IV. povolil postaviť roku 1284 na obranu krajiny, vybudovali kostol a s narastaním potomkov postupne vybudovali celý rad kaštieľov a kúrií. Obec Markušovce sa v priebehu stredoveku vyvinula na významné sídlo Dolného Spiša. Jedným z hlavných zdrojov príjmov Mariássyovcov bolo banské podnikanie na Spiši, i v Markušovciach. Právo otvoriť baňu na zlato a striebro na svojich majetkoch, s obvyklými banskými právami, získal rod v roku 1344.

Po smrti Zigmunda Mariássyho, ktorý po hospodárskom páde opäť získal a zveľadil majetky svojho rodu, renesančný kaštieľ v dedine pod hradom dal postaviť jeho syn František III.

Kaštieľ bol pôvodne opevnená obytná, jednoposchodová budova s okrúhlymi vežami na nárožiach, ukončená atikou a tok rieky Hornádu bol tesne pri múroch kaštieľa, aby pomáhal pri obrane. Opevnený bol valom, zvyšky ktorého možno vidieť ešte aj dnes v terénnej konfigurácii. V druhej polovici 18. storočia (1773) bol kaštieľ prestavaný a rokokovo upravený vtedajším majiteľom Farkašom Mariássym.

Po hospodárskych neúspechoch Mariássovcov Ondrej Vieland (1807-1881), najstarší syn Jána II., kúpil koncom 50-tych rokov 19. storočia z konkurznej podstaty Augustina Mariássyho majetkové diely v Markušovciach a Čepejovciach. Z rozprávania starších občanov obce Markušovce sa hovorí, že Vieland organizoval dvojtyždňové oslavy na ktoré si pozýval Rómov, ktorý museli na oslave zabávať spoločnosť svojou hudbou. Preto, že to boli oslavy, ktoré sa konali dlhšie tak sa celé rodiny presunuli do obce, kde sa usadili v časti na konci obce a blízko kaštieľa. Následne sa tieto rodiny po čase rozrástli a na trvalo usadili v časti zvanej toho času Jareček. Po skonfiškovaní Vielandovho majetku v roku 1945, kaštieľ prechádza do majetku Československého štátu. Užívateľom hospodárskych budov sa stali Štátne majetky v Spišskej Novej Vsi a kaštieľa ONV v Spišskej Novej Vsi, ktorý prideliť do užívania a spravovania Okresnému vlastivednému múzeu v Spišskej Novej Vsi.

2.1.2 Prírodné podmienky

Obec Markušovce leží na severnom okraji Slovenského Rudohoria, v údolí Hornádu. Obec leží v urbanizačnom priestore Spišskej Novej Vsi. Z geomorfologického hľadiska leží podstatná časť územia vo Fatransko-tatranskej oblasti. Približne 5 km západne od obce leží ochranné pásmo Národný park Slovenský raj a cca 8 km je jeho hranica. Stred obce leží v 345 m n. m. a kataster obce Markušovce sa rozprestiera v rozsahu od 418 do 703 m n.m. Z okolitých vrchov patria k najvyšším: Babiná (640 m n. m.) a Stožky (664 m n. m.).

2.1.3 Demografické podmienky

Obec Markušovce patrí medzi veľké obce, v ktorej žije 3864 obyvateľov k 31.1.2010, z toho je 2176 Rómov. V rómskej osade Jareček žije 1728 Rómov. Ostatní Rómovia v počte 448 žijú v časti Za tehelňou a Hamrisko juhovýchodne od centra obce v blízkosti železničnej trate a niektorí žijú v rodinných domoch medzi ostatnými obyvateľmi obce. Približne polovicu obyvateľstva rómskeho etnika v obci Markušovce tvoria deti a mládež, ktorí navštevujú Základnú školu a Špeciálnu základnú školu v obci Markušovce. Väčšina obyvateľov rómskeho etnika sa hlási k slovenskej národnosti. Najrozšírenejším priezviskom je: Pecha, Kroščen, Horváth, Holub. Vytvárajú veľké rodiny pričom medzi týmito rodinami je často príbuzenský pomer.

Národnostná štruktúra obyvateľstva

Tab. 2 Národnostné zloženie obyvateľov obce (%)

Národnosti (%)	1991	2001
Slovenská	60,12	92,63
Maďarská	0,22	0,00
Rómska	39,18	3,76
Ukrajinská	0,04	0,03
Česká/Moravská	0,33	0,09
Nemecká	0,04	0,03

Zdroj: Štatistický úrad SR

Z uvedenej tabuľky vyplýva, že najväčšie zastúpenie v obci má národnosť slovenská. Za sledované obdobie sme zaznamenali nárast počtu Slovákov, keďže zo 60 % (v roku 1991) sa zvýšil na necelých 93 % (v roku 2001). Zároveň, podľa údajov v tabuľke, poklesol podiel rómskej populácie. Tento pokles však nezobrazuje skutočný stav národnostného zloženia obyvateľov obce, nakoľko rómske obyvateľstvo v súčasnosti tvorí väčšiu časť obyvateľstva. Je to dôsledkom toho, že vo väčšine prípadov sa rómske obyvateľstvo nehlási k svojej národnosti, ale k slovenskej.

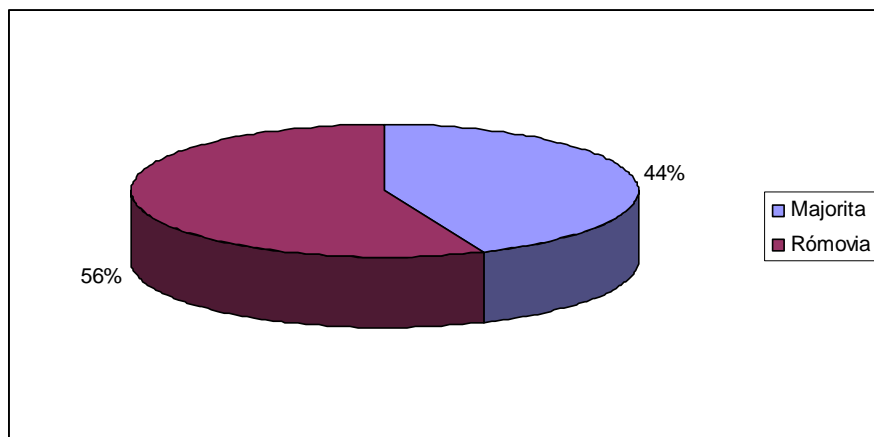
Skutočný stav v obci:

V katastri obce Markušovce sa nachádza separovaná osada nazývaná „Jareček“ v ktorej je na trvalý pobyt k 31.1.2010, prihlásených 1 728 osôb. Okrem tejto osady je v obci viac koncentrácií marginalizovanej rómskej komunity, „Za tehelňou“, kde má trvalý pobyt 176 osôb, „Hamrisko“ s počtom trvale prihlásených osôb 70. V centre obce sa nachádza aj viacero starších domov, obývaných rómskymi obyvateľmi. Podľa prieskumu obce, sčítaním osôb žijúcich na spomínaných miestach sme dostali nasledovné počty trvale prihlásených osôb (k 31.1.2010):

- osada „Jareček“ 1 728 osôb
- „Za tehelňou“ 176 osôb
- „Hamrisko“ 70 osôb
- Ulica Michalská 52 osôb
- Ulica Pod horou 26 osôb
- Ulica Sv. J. Nepomuckého 83 osôb
- Odorínska cesta 41 osôb

Spolu je to 2176 osôb a tvoria väčšiu časť z celkového počtu obyvateľstva, konkrétne 56 %, čo znázorňuje nasledujúci graf č.4.

Graf č. 4: Zastúpenie rómskej populácie v obci

Zdroj: vlastné spracovanie

Je potrebné poznamenať, že tieto údaje sú len orientačné, nakoľko nie všetci príslušníci rómskej komunity sú prihlásení na trvalý pobyt v obci.

2.2 Výber a charakteristika sledovaných miestnych lokalít v obci Markušovce

Na analýzu spôsobov bývania Rómov sme si zvolili jednotlivé miestne lokality, nachádzajúce sa v obci Markušovce, v ktorých žilo v čase realizácie nášho výskumu 2050 obyvateľov (údaj OÚ Markušovce):

1. Markušovce – Jareček
2. Markušovce – Za Tehelňou
3. Markušovce – Hamrisko
4. Markušovce – obec

Podrobnejší opis týchto lokalít uvádzame v nasledujúcej kapitole.

2. 3 Projekty v obci Markušovce

Obec sa v uplynulých rokoch snažila riešiť problémy občanov z MRK.

V roku 2005 sa obec v spolupráci so ZŠ zapojila do projektu „Druhá šanca“, kde z Ministerstva školstva SR a ESF získala NFP vo výške 630234 EUR na riešenie možnosti dokončenia povinnej školskej dochádzky pre žiakov, ktorí ju v riadnom termíne neukončili. Obec vo forme spolufinancovania prispela čiastkou 8 962 EUR.

Druhou aktivitou v tom istom roku (2005) bolo spracovanie projektu na riešenie technickej infraštruktúry – cesta, voda, kanál, ČOV – v rómskej osade „Jareček“.

V rokoch 2005 – 2007 obec uspela s projektom „Program podpory rozvoja komunitnej práce“. V budove bývalej materskej školy pre rómske deti sa zriadilo komunitné centrum s potrebným vybavením a prijali sa dvaja terénni pracovníci a štyria asistenti TSP, ktorí pochádzajú z rómskej komunity.

V roku 2005 sa začala a v roku 2007 bola ukončená výstavba 30 bytových jednotiek nízkeho štandardu v osade „Jareček“.

Nižšie uvádzané projekty, ktoré realizuje obec v súčasnosti v spolupráci so základnou školou sú v tejto kapitole uvádzané z dôvodu, že podiel žiakov z MRK v školskom roku 2008/2009 bol v ZŠ vyše 72 %. V súčasnosti obec realizuje investičný projekt z ROP 1,1 Infraštruktúra vzdelávania „Rekonštrukcia, modernizácia a zníženie energetickej náročnosti budovy ZŠ v obci Markušovce“.

Od začiatku roku 2009 obec realizuje projekt z OP –Vzdelávanie – Premena tradičnej školy na modernú – „Poznanie, Zručnosť, Individualita“.

Na základe týchto skutočností obec prezentuje svoju snahu na riešenie problémov občanov MRK a zároveň deklaruje, že má všetky predpoklady, po úspešnom schválení LSKxP zrealizovať projektové zámery z tejto LSKxP.

3 VÝSKUMNÝ AREÁL

V tejto kapitole sa venujeme charakteristike štyroch rómskych miestnych sídel v obci Markušovce. Stručne opisujeme polohu osídlení v obci, počet obyvateľov, počet bytov či obydľí, v ktorých rómski obyvatelia žijú.

3.1 Rómske osídlenie - Jareček

Rómska osada leží na kopci, severovýchodne od centra obce na pozemkoch, ktoré vlastní obec Markušovce. Obklopuje ju lesný porast zv. Lipovec, ktorého vlastníkom je pozemkové spoločenstvo: Združenie urbárikov Markušovce – Čepanovce. Podľa sídelného typu sa jedná o rozptýlenú rómsku osadu, ktorej väčšia časť leží na nevysporiadaných pozemkoch. Do osady od štátnej cesty vedie asfaltová komunikácia, ktorá je potiahnutá cez celú rómsku osadu, až po koniec posledných obydľí. Uvedená cesta je v dobrom stave. V ostatnej zastavanej časti osady sa vyskytujú len štrkové a hlinité cesty, ktoré sú pri nepriaznivom počasi zabahnené. Odvoz TKO a verejné osvetlenie sú zabezpečené.

Podľa údajov obecného úradu Markušovce k 31.12.2007, v tejto časti žilo 1615 Rómov. Podľa našich zistení k 31. januáru 2010 ich počet vzrástol na 1728 osôb. Časť obyvateľov obýva päť novopostavených bytoviek, kde je vytvorených 30 bytových jednotiek. Tieto bytové domy sú dvojpodlažné (+ podkrovie), nepodpivničené. Domy sú osadené do svahovitého terénu. V jednom bytovom dome je 6 bytov. Dva dvojizbové byty sú na prízemí. V podkroví sú dva byty jednoizbové a dva dvojizbové. Všetky byty sú sprístupnené z pavlačí. K podkrovným bytom vedie predsadené dvojramenné schodisko. Vybavenie bytov je nižšieho štandardu, v každom byte je: sprchovací kút, umývadlo, splachovací záchod, vodovodné batérie, elektrický zásobník pre ohrev teplej vody, kuchynský drez. Vykuruje sa pieckami na tuhé palivo.

V obci sa nachádzajú aj Základná škola s materskou školou, Špeciálna základná škola a Obecný úrad, ktoré sú od tejto osady vzdialené približne jeden kilometer. Zastávka autobusovej dopravy sa nachádza neďaleko školy a Obecného úradu, to znamená, že je od osady tiež vzdialená približne jeden kilometer. Detský a obvodný lekár, ako aj lekárka sa nachádzajú pri železničnej stanici, ktorá je od osady vzdialená asi 2 kilometre. Obchodov je v obci niekoľko, takže vzdialenosť k nim od osady je rôzna.

3.2 Rómske osídlenie - Hamrisko

Rómske osídlenie Markušovce – Hamrisko je umiestnené na konci obce pred železničným podjazdom v smere na obec Rudňany. Osídlenie sa nachádza v bezprostrednej blízkosti štátnej cesty III. Triedy č. 5365. Hneď za osídlením sa nachádza železničná trať, takže by sa dalo povedať, že osada je ohraničená pozemnou komunikáciou a železničnou traťou. Miestnu časť Hamrisko tvoria 3 rodinné domy, 3 jednopriestorové obydlia a 1 unimobunka. Vlastnícke vzťahy sú vysporiadané iba v dvoch prípadoch. Podľa získaných údajov z obecného úradu býva v osade Hamrisko 69 osôb, podľa zistenia k 31. 1. 2010 je to 70 osôb Na jednu miestnosť pripadá 7 osôb.

Lokalita je plynofikovaná, zavedený je vodovod. Na plyn a vodovod obydlia Rómov nie sú napojené. Je zabezpečený odvoz TKO, verejné osvetlenie. Občianska vybavenosť a služby sa v osídlení nenachádzajú. Z rozprávania miestnych obyvateľov sme zistili, že predtým tu stál iba jeden rodinný dom, ktorý kúpili od pôvodného nerómskeho majiteľa a postupom času si pristavili a upravili ďalšie bytové jednotky podľa počtu rodinných príslušníkov.

Do centra obce je asi 500 m. ZŠ, MŠ, ŠZŠ a Obecný úrad sú od tejto osady vzdialené približne 2 kilometre. Vlaková stanica, lekár a lekáreň sa nachádzajú od osídlenia asi 500 m. Autobusová zastávka sa nachádza hneď pri osídlení (smer Rudňany) a druhá sa nachádza vo vzdialenosti asi 50 m od obydlia (smer Sp. Nová Ves).

3.3 Rómske osídlenie – Za tehelňou

Rómska osada Markušovce – Za tehelňou sa nachádza v intraviláne obce Markušovce, vo vzdialenosti 50 m od lesnej správy. Do osady vedie poľná cesta, ktorá je počas nepriaznivých podmienok značne blatistá. Osada sa tiahne do údolia až k potoku, ktorý ju na konci ohraničuje. Vlastnícke vzťahy k pozemku sú vo väčšine nevysporiadané. Podľa údajov obecného úradu Markušovce k 31.12.2007 v tejto časti žilo 169 Rómov, podľa našich zistení k 31.1.2010 tu žije 176 Rómov.

V lokalite Markušovce - Za tehelňou neexistuje verejná kanalizačná sieť. Je tam potiahnutý plyn, vodovod, elektrina a verejné osvetlenie. K vodovodu sú však pripojené iba 4 rodinné domy. Ostatní ako zdroj pitnej vody využívajú verejnú studňu, ktorá je umiestnená na voľnom priestranstve v strede osady.

V lokalite Za tehelňou sa nachádzajú všetky typy obydľí a to: - drevené chatrče v počte 5, ktoré sú svojpomocne zhotovené, rodinné domy postavené z kvádrov, tehál a v súčasnosti 3 nové rodinné domy.

Táto časť osídlenia je vzdialená od ZŠ, MŠ, ŠZŠ a Obecného úradu približne 2 200 m a vzdialenosť od lekára, lekárne a železničnej stanice je asi 800m. Neďaleko železnice sa nachádzajú potraviny a novinový stánok, čerpacia stanica, ako aj autobusová zastávka.

3.4 Obec

Rómovia obývajú difúzne ulice: Michalskú, Pod horou, Sv. J. Nepomuckého, Odorínsku cestu. Najväčšia koncentrácia Rómov, ktorí obývajú obec je na ulici Sv. J. Nepomuckého, kde býva 95 osôb. V obci sa nachádzajú rodinné domy, ktoré si odkúpili Rómovia do osobného vlastníctva. Spomenuté ulice tvoria najstaršiu časť obce. Existujúce staršie domy si Rómovia odkúpili do osobného vlastníctva. Niektoré si zrenovovali, väčšina však zostala v pôvodnom stave a dnes možno konštatovať ich schátralosť. V 16 rodinných domov, podľa údajov OÚ z r. 2007 žije 197 osôb, podľa vlastného zisťovania k 31. 1. 2010 tu žije 202 obyvateľov. V obci je vybudovaná kompletná inžinierska sieť, verejné osvetlenie, ako aj občianska vybavenosť a služby.

V samotnej obci Markušovce sa vyskytuje, ako uvádzame vyššie, jeden typ obydľia. Jedná sa o tzv. sedliacke domy (vidiecky secesný dom) postavené väčšinou v medzivojnovom období. Ide o uličnú zástavbu. Domy sú orientované do ulice štítovou stranou. V prednej časti je umiestnená izba, miestnosti sú radené reťazovo za sebou s oknami do dlhého dvora. Za obytnými miestnosťami pokračovali hospodárske priestory ako komory, sýpky a maštale. Dvor bol väčšinou zakončený stodolou a humnom, za ktorým pokračovala záhrada. Noví obyvatelia spravidla hospodárske priestory nevyužívajú, buď ich upravili na ďalšie obytné miestnosti, alebo ich asanovali a materiál spotrebovali alebo odpredali. Domy, ktoré boli zakúpené od majoritného obyvateľstva do osobného vlastníctva. Dnes možno konštatovať, že odpredaj pokračuje a Rómovia odkupujú do súkromného vlastníctva tie rodinné domy, ktoré susedia s domami už vo vlastníctve Rómov. Podlahová plocha týchto domov sa pohybuje v rozmedzí od 90 m² do 180 m². Určitý počet domov je pripojený na prívod plynu, ktorý používajú na varenie a vykurovanie.

Vzdialenosť ZŠ, MŠ, ŠZŠ a Obecného úradu je približne jeden kilometer. V centre obce sa nachádzajú aj potraviny, novinový stánok, čerpacia stanica, neďaleko je aj železnica, lekár a lekáreň.

4 VÝSKUM ZAMERANÝ NA SPÔSOB BÝVANIA RÓMOV V OBCI MARKUŠOVCE

4.1 Ciele a úlohy

Cieľom je popísať a charakterizovať spôsoby bývania Rómov v okrese Spišská Nová Ves, na príklade obce Markušovce. Získané a spracované poznatky z miestnych lokalít Jareček, Za tehelňou, Hamrisko a obec navzájom porovnať. Pomocou dotazníka sme sa tiež snažili zistiť aktuálny stav bývania Rómov v spomínaných lokalitách. Výsledkami chceme prispieť k rozšíreniu poznatkov o súčasnom stave bývania Rómov nielen v obci Markušovce, ale aj na území okresu Spišská Nová Ves, so snahou zamerať pozornosť na tie rómske komunity, kde je realizácia podporných programov najdôležitejšia.

Z takto formulovaného cieľa sme si vymedzili základné úlohy:

1. V miestnych častiach obce Markušovce, ktoré sú obývané rómskym obyvateľstvom s cieľom realizovať výskum na získavanie údajov o spôsoboch bývania Rómov (pomocou rozhovoru a dotazníka).
2. Porovnať spôsoby bývania vo vybraných lokalitách z hľadiska infraštruktúry a sídelného typu lokality vzhľadom k obci a z aspektu typu obydľí.
3. Analyzovať najcharakteristickejšie typy obydľí.
4. Získať pomocou dotazníka informácie dokumentujúce stav vybavenosti jednotlivých domácností.

V zmysle uvedeného cieľa sme si stanovili nasledovné hypotézy pre náš dotazníkový výskum:

H1: Predpokladáme, že väčšina respondentov býva väčšinou v rodinných domoch, dnes už s prívodom vody a elektriny.

H2: Predpokladáme, že väčšina respondentov má viac ako 4 deti a nemá dostatočné množstvo miest na spanie.

H3: Predpokladáme, že väčšina respondentov má samostatnú kuchyňu a medzi základné elektrospotrebiče patrí chladnička s mrazničkou, televízor a rádio alebo CD prehrávač.

H4: Predpokladáme, že väčšina respondentov nemá v byte samostatné WC a kúpeľňu, samostatnú obývačku, detskú izbu so zariadením.

H5: Predpokladáme, že väčšina respondentov by prijala výstavbu nových bytov a na ich výstavbe by sa podieľala vlastnou prácou.

4.2 Metódy a metodika

Po teoretickej časti, ktorá čerpala z literatúry sme sa zamerali na výskum, ktorý sme uskutočnili v obci Markušovce. Respondenti boli náhodne vybraní z .

Pri práci boli použité uvedené metódy zberu a spracovania informácií:

TEORETICKÁ ČASŤ, CHARAKTERISTIKA OBCE:

- literárna metóda (štúdium odbornej literatúry),

EMPIRICKÁ ČASŤ:

- priame pozorovanie,
- štruktúrovaný rozhovor (interview),
- exploračná metóda – dotazník,
- analýza a komparácia získaných dát,
- matematicko – štatistické spracovanie výsledkov,
- interpretácia výsledkov.

Na to, aby sa výskum aj pomocou dotazníkov mohol zrealizovať, sme museli v prvom rade preštudovať odbornú literatúru a osloviť respondentov. Respondentom sme predložili dotazník, ktorý obsahoval 24 otázok zameraných na problematiku bývania. Otázky v dotazníku boli uzatvorené, polotvorené alebo otvorené, kde mohli respondenti napísať svoj vlastný názor. V závere praktickej časti sme sa snažili o matematicko – štatistické spracovanie a interpretáciu výsledkov.

Získaný materiál bol spracovaný programom Excel s MS Office Windows XP a matematicko-štatistickým postupom – aritmetický priemer.

4.3 Charakteristika vybraného súboru

Informácie, ktoré sú výsledkom pozorovania možno považovať za relatívne objektívne, pretože obec je miestom môjho bydliska a už niekoľko rokov miestom výkonu mojej profesie. Nakoľko som v obci známy, nemal som väčšie problémy ani s návštevou konkrétnych domácností. V tejto súvislosti som si vytypoval podľa vopred určených kritérií 9 domácností.

Pozorovanie sme realizovali v štyroch lokalitách obce Markušovce. Rozhovor sme viedli s tromi respondentmi, ktorí pochádzajú taktiež z rómskych osídlení v obci.

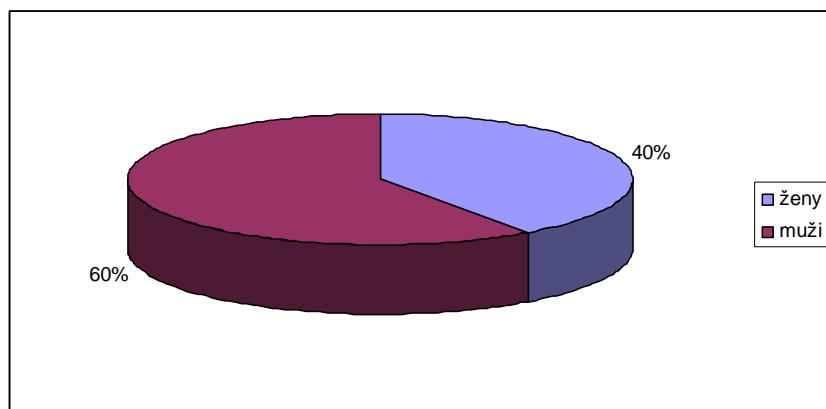
Náš dotazník sme preložili 20 respondentom v obci Markušovce. 100 % - nú návratnosť sme si zaistili osobnou prítomnosťou pri vyplňovaní dotazníkov. Výber respondentov bol podmienený tromi základnými hľadiskami:

- *pohlavím:*

Tab. č. 1: **Pohlavie**

Možnosti	Počet	%
ženy	8	40
muži	12	60

Graf č. 1: **Pohlavie**

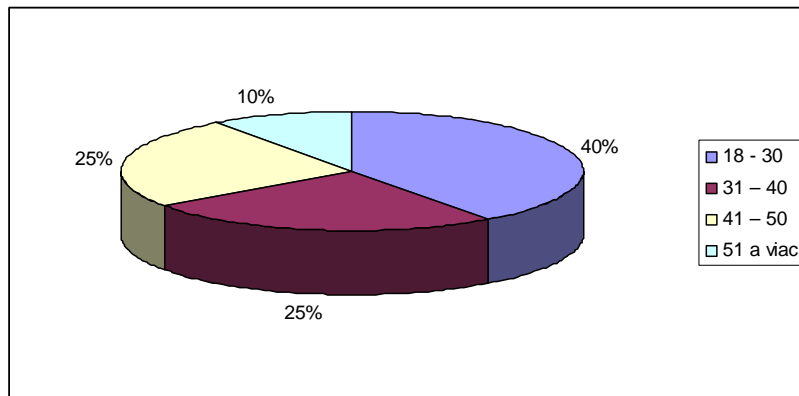

- *vekom:*

Tab. č. 2: **Vek**

Možnosti	Počet	%
18 - 30	8	40
31 – 40	5	25
41 – 50	5	25
51 a viac	2	10

Graf č. 2: Vek

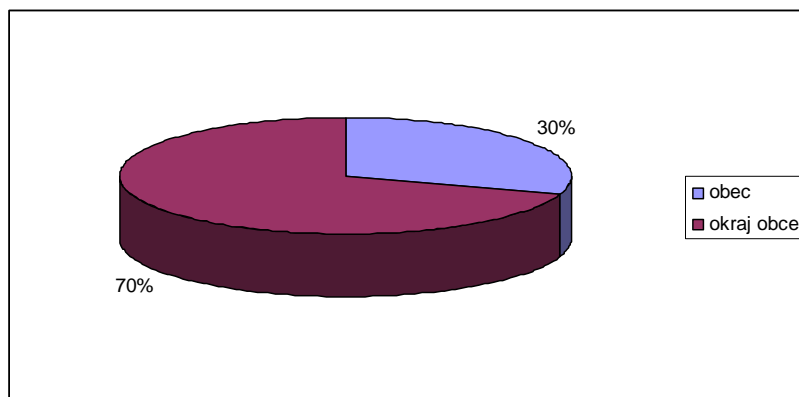

- *bydliskom:*

Tab. č. 3: Bydlisko

Možnosti	Počet	%
obec	6	30
okraj obce	14	70

Graf č. 3: Bydlisko

4.4 Organizácia

Získavanie údajov a charakteristík o jednotlivých sídlach a typoch bývania pomocou dotazníka a rozhovoru sme realizovali v miestnych častiach obce Markušovce v mesiacoch december 2009 - február 2010. V priebehu jedného týždňa sme zmapovali v priemere jednu miestnu časť. Pri zbere údajov týkajúcich sa jednotlivých miestnych častí sme sa zamerali na nasledujúce atribúty:

- umiestnenie obydliia – miera integrácie, resp. segregácie – konštruovaný na základe kritérií: vlastnícke vzťahy (legálnosť pozemku a domu), prístup k infraštruktúre (kanalizácia

a vodovod), vzdialenosť od centra obce, najbližšie susedstvo, prirodzené alebo umelé bariéry oddeľujúce lokalitu od obce,

- typy obydľí,
- počet obyvateľov (bývajúcich v miestnej časti),
- počet obyvateľov na 1 obytnú miestnosť,
- vybavenosť domácnosti.

Údaje boli získavané v teréne prostredníctvom pozorovania, rozhovoru a dotazníka. Respondenti boli v prevažnej miere ochotní dobrovoľne poskytnúť požadované informácie. Dotazníky sme rozdali 20 respondentom, zároveň s inštrukciou na vyplňovanie. Zber empirického materiálu sme uskutočnili začiatkom mesiaca február 2010. Predkladaný dotazník tvorí súčasť príloh tejto diplomovej práce. Tvorilo ho 24 otázok, rozdelených do jednotlivých okruhov podľa stanovených hypotéz takto:

H1: (otázka č. 1, 2, 3, 4)

H2: (otázka č. 5, 6, 7)

H3: (otázka č. 8, 9, 10)

H4: (otázka č. 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19)

H5: (otázka č. 20, 21, 22, 23, 24)

5 DISKUSIA

V tejto kapitole sa snažíme o interpretáciu výsledkov výskumu, ktoré sme získali pomocou vlastného pozorovania, rozhovoru a dotazníka.

5.1 Pozorovanie

Ako prvé uvádzame výsledky, ktoré sme získali pozorovaním miestnych častí rómskych lokalít obce Markušovce. Išlo nám o základnú charakteristiku a popis spôsobov bývania Rómov.

Jareček

Vybavenosť jednotlivých domácností je rozdielna. Pri výskume sme sa stretli s bytom, v ktorom boli podlahy pokryté kobercami, na oknách viseli záclony. Zariadenie bytu sa nevyvíja prímeru bežnej populácie s kompletnou vybavenosťou domácnosti. V byte sa nachádza farebný televízor, kombinovaný CD-rádio prehrávač, chladnička, malá vrtáková práčka.

Steny v obydlí sú vymalované jednofarebne. Na stenách visia obrazy svätých, kríž a fotografie príbuzných. Fotografie, okrasné predmety z umelých kvetov sú vystavené v policiach skriňovej zostavy. Zariadenie tvorí skriňová zostava, 2 postele a stôl so stoličkami. Kuchynské vybavenie tvorí bežný štandard – poháre, tanier, hrnce, plastové misky, nože, príbor. Súčasťou kuchyne nebol elektrický sporák, nakoľko na varenie používajú piecku tak ako na vykurovanie bytu.

V niektorých bytoch sme sa stretli s vybavenosťou, ktoré neposkytuje ani štandardnú kvalitu bývania. Steny v takýchto bytoch boli značne špinavé a poškodené. Sociálne zariadenia sú bez dostatočnej hygieny v zlom stave, sprchovací kút je poškodený. Najmenšia izba nebola zariadená, ale sa využívala ako sklad dreva na vykurovanie. V jednom z týchto bytov žije 14 členná rodina. Tieto byty sú vystavené na konci osady.

Väčšina obyvateľov miestnej časti Jareček žije v jednopriestorových a dvojpriestorových domoch. V lokalite Jareček je asi 124 takýchto obydlí. Domy sú poväčšine postavené na čierno. Jednopriestorové domy sú najrozšírenejšie. Pri ich výstavbe boli použité rozličné stavebné materiály. Nachádzajú sa tam stavby postavené zrubovou technológiou. Na stavbu sú použité opracované drevené trámy, ale aj neopracované guľatinové drevo. Domy postavené touto technológiou sú na ústupe a prevažná časť domov je už postavená z použitých pálených tehál alebo škarobetonových kvádrov. Pri výstavbe je spojovacím materiálom nielen

cementová malta, ale aj spracovaná hlina. Obydlia majú štvorcový alebo obdĺžnikový tvar, s dĺžkami stien v rozmedzí od 2 do 5m. Tieto stavby nemajú žiaden základ. Najrozšírenejším typom strechy je sedlová, ktorej štíty sú otvorené a slúžia na uskladnenie dreva. Ďalším typom strechy je mierne sklonená, ktorá je v prednej časti obydlia nadvihnutá drevnými kolmi. V neposlednom rade tu existujú ploché strechy, ktoré sa zvažujú smerom dozadu a ich konštrukcia tvorí zároveň strop obydlia. Ako strešná krytina sa využíva najrozličnejší materiál: trapézový plech, kusy použitého plechu, gumené dopravníkové pásy a rozličné veľkoplošné tabule a staré použité pálené škridle.

V podkrovných priestoroch sú často umiestnené antény pre príjem televízneho signálu, alebo sú primontované na koloch vedľa obydlia. Časť okien je zabudovaná bez rámu, preto sa okná nedajú otvárať. V oknách sa nachádza sklenená výplň, no v niektorých prípadoch sú rozbité sklenené tabule nahradené PVC fóliou.

Obydlia sú vybavené pieckami na tuhé palivo. Slúžia na vykurovanie obydlí, ako aj na prípravu stravy. Komínové kovové rúry sú z obydlia vedené cez otvor v streche. Obydlia sú vybavené posteľami, ďalej tu zvykne byť menšia kuchynská linka, stôl, televízor a v niektorých obydliach aj skriňa. Súčasťou vybavenia domácnosti je kuchynský riad. V lokalite Jareček sú takmer všetky obydlia, bez finálnej povrchovej úpravy – neomietnuté.

Uvedené charakteristiky platia v danej lokalite aj pre dvojpriestorové a viacpriestorové domy, pričom tieto bývajú obvykle vybavené väčším počtom a rôznorodejším nábytkom. Pre dvoj a viacpriestorové je typická rovnocennosť obytných miestností.

Ďalším a posledným typom bývania sú väčšie rodinné domy, ktoré majú na stene popisné číslo, sú postavené legálne. V danej lokalite je ich 21. Tieto domy sú obvykle dvojpodlažné. Obvodové múry nie sú upravené – omietnuté. V domoch býva najväčší počet ľudí, obýva ich viacero rodín. V domoch sú vytvorené často krát 3-4 samostatné 1-2 izbové bytové jednotky. Majú k dispozícii jednu alebo dve izby na jednu rodinu. Ich zariadenie je porovnateľné so zariadením v lepších dvojpriestorových domoch. Obytné priestory sú vymalované a doplnené bytovými a dekoratívnymi doplnkami. V obydlí nechýba WC a kúpeľňa. Na podlahách majú koberce a snažia sa v dostatočnej miere udržiavať poriadok. Vykuruje sa tuhým palivom.

V lokalite Jareček je vybudovaná kanalizačná sieť, na ktorú je pripojených 6 obydlí a taktiež vodovod, na ktorý je napojených 21 rodinných domov. V strede osady je verejná studňa, ktorá je zdrojom pitnej vody. Zo základných inžinierskych sietí je dostupná elektrina. V osade nechýba osvetlenie.

Hamrisko

Rodinný dom, ktorý sme si vytypovali stojí v strede lokality. Tento dom bol odkúpený od pôvodného majiteľa asi pred 25 rokmi. Je postavený zo škarobetonových tehál a omietnutý len s častí. Strecha je sedlová a pokrytá krytinou. Dom má popisné číslo. Obýva ho 30 osôb. Tento dom je z časti prerobený tak že má 3 vchody. Ostatné rodiny bývajú v jednopriestorových a dvojpriestorových domoch. Sú postavené podobným spôsobom ako sme popisovali v lokalite Jareček. Na okraji osídlenia sú vybudované drevené záchody. Jedno obydlie má aj drevené oplatenie, ktoré sa využíva predovšetkým na sušenie bielizne. Všetky obydlia sú napojené na elektrinu. V každom dome je malá kuchynská linka, posteľ, televízor, piecka na varenie a vykurovanie obydlia na tuhé palivo.

Za tehelnou

V miestnej časti Za tehelnou obývajú rómski obyvatelia 4 chatrče a 8 rodinných domov postavených z kameňa, tehál alebo škarobetonových tvárnic. Tvorí ju len jedna miestnosť, ktorá slúži na prípravu jedla, denný pobyt a na spanie. V každej chatrči ako aj v jednotlivých rodinných domoch je pec na tuhé palivo, ktorá slúži na prípravu jedla a na kúrenie. Zariadenie týchto obydľí tvorí len jedna, po prípade dve staré posteľ, skriňa, prípadne stôl so stoličkou. Aj v tej najchudobnejšej domácnosti však nechýba televízor. Obyvatelia chatrčí spia viacerí v jednej posteli, pretože všetky rodiny v osade sú mnohopočetné. Počet sa pohybuje vo väčšine od sedem a viac. Ďalším typom bývania je bývanie v unimobunke. Rómovia si ju zvyčajne zakúpili sami a následne zariadili. Z vonkajšej strany je namaľovaná. Takáto unimobunka má jednu malú predsieň a hneď za ňou izba, ktorej súčasťou je pec na tuhé palivo, posteľ, stôl, ktorý je umiestnený v rohu a stoličky. Do vnútra unimobunky je potiahnutý prívod elektrickej energie.

Viacpriestorové rodinné domy, ktoré sú modernejšie, majú aj viac miestností. Takéto rodinné domy sú z vonku upravené – omietnuté. Pri opise jedného z nich sme zistili, že okolo domu je oplatenie, ktoré ohraničuje pozemok. Vstup do domu tvorí schodište po ktorom sa dostaneme do chodby. V chodbe je na stene vešiak, zrkadlo a priestor na odkladanie obuvi. Z chodby sa dostaneme do kuchyne, v ktorej je kuchynská linka vybavená kuchynským riadom. V rohu kuchyne je pec s platňou na tuhé palivo. V strede kuchyne sa nachádza kuchynský stôl a stoličky. V rohu sú umiestnené posteľ na ktorých spia. Súčasťou kuchyne je aj televízor. Oproti kuchyni sa nachádza obývací izba, ktorú tvorí obývací stena a sedacia súprava. V tejto izbe je v rohu kachľová pec na tuhé palivo, v ktorej sa kúri počas zimného obdobia. Interiér izby je pekne zladený rôznymi dekoratívnymi prvkami napr. záclony, kryštálové poháre, svätý obraz, maľba v rohoch na stenách, drevený obklad po boku steny. Súčasťou domu je aj kúpeľňa aj keď vodu si musia nanosiť z miestnej studne, nakoľko nie sú napojení

na vodovod. Záchody sa skoro v žiadnom obydlí nenachádzajú, ale využívajú vonku za domom postavené drevené záchody (latríny).

Obec

Vybavenosť domov je porovnateľná s vybavenosťou majoritného obyvateľstva. Pri opise sme si vybrali rodinný dom v strede obce, ktorý je umiestnený radovej zástavbe v historickej časti obce Markušovce. V blízkosti domu je pohostinstvo a potraviny. Do dvora rodinného domu sa dá dostať, cez veľkú vstupnú bránu, ktorá zakrýva časť dvora. V zadnej časti dvora je umiestnená garáž. Vo vnútri domu sa nachádza chodba na ktorej je v jednej časti umiestnený kuchynský stôl a stoličky. Hneď z chodby sa dostaneme do kúpeľne, ktorá je obložená keramickým obkladom, v rohu sa nachádza vaňa a hneď vedľa nej umývadlo a záchod. Súčasťou kúpeľne je aj automatická práčka a rôzne hygienické doplnky na policike nad umývadlom. V kúpeľni je prívod teplej a studenej vody.

Kuchyňa je väčších rozmerov, v ktorej je veľká kuchynská linka a hneď vedľa nej je pec na tuhé palivo, na ktorej sa varí. Na kuchynskej linke nechýba ani mikrovlnná rúra. V rohu kuchyne je stolík s televízorom, vedľa ktorého je aj gauč a stôl menších rozmerov. Ďalej v rodinnom dome sa nachádzajú dve spálne. V týchto spálňach sú na podlahách koberce. Ďalej v spálni sa nachádza veľká manželská posteľ a oproti skrine na odkladanie šatstva. V spálňach nechýba ako dekoratívny prvok živý kvet. Na oknách nechýbajú v každej izbe záclony. Ďalšou izbou je detská izba, ktorá je zariadená modro hnedou detskou stenou. Oproti tejto stene je dvojposchodová posteľ a v strede izby je malý stolík a stoličky z plastu. Poslednou izbou je obývacia izba, ktorá je zariadená stenou a sedacou súpravou, stolíkom. Táto izba je vymaľovaná na modro. V uvedenom rodinnom dome sa nenašla jedna izba, ktorá by nebola udržiavaná a uprataná.

5.2 Rozhovor

Ako ďalšiu časť uvádzame rozhovor, ktorý sme viedli s tromi respondentmi, ktorí bývajú v rómskych osadách Jareček, Hamrisko a Za Tehelňou.

Respondent č. 1: časť Jareček, J. P., 32 rokov, ukončená ZŠ, ženatý, 5 detí, nezamestnaný

Otázka č. 1: Ako dlho bývate v obci Markušovce?

Odpoveď: Od narodenia.

Otázka č. 2: Máte vlastný byt?

Odpoveď: Nie.

Otázka č. 3: Koľko členov rodiny býva s Vami v domácnosti?

Odpoveď: 9 (ja, žena, 5 detí, rodičia).

Otázka č. 4: **Čo by ste zmenili na Vašom bývaní/ domácnosti?**

Odpoveď: Kúpil by som si lepšie veci.

Otázka č. 5: **Ako ste spokojný s bývaním v tejto obci?**

Odpoveď: Dobre, som zvyknutý.

Otázka č. 6: **Čo Vám chýba v tejto obci? (aké služby- školstvo, zdravotníctvo...)**

Odpoveď: Nevie.

Otázka č. 7: **Sú v osade nejaké nelegálne odbery elektriny?**

Odpoveď: Áno, ale mňa sa to netýka.

Otázka č. 8: **Čo by ste zmenili na bývaní v tejto obci?**

Odpoveď: Cesty, nové byty.

Otázka č. 9: **Ako by ste sa Vy sám podieľali na zmenách Vašej obce?**

Odpoveď: Chodil by som pomáhať.

Respondent č. 2: časť Hamrisko, F. H., 40 rokov, ukončená ZŠ, ženatý, 8 detí, nezamestnaný

Otázka č. 1: **Ako dlho bývate v obci Markušovce?**

Odpoveď: 40 rokov.

Otázka č. 2: **Máte vlastný byt?**

Odpoveď: Áno.

Otázka č. 3: **Koľko členov rodiny býva s Vami v domácnosti?**

Odpoveď: Ja, moja žena a moje deti. Jeden syn tu žije aj so ženou a jeho 2 deťmi. Takže nás je spolu 13, z toho je 6 dospelých a 7 detí.

Otázka č. 4: **Čo by ste zmenili na Vašom bývaní/ domácnosti?**

Odpoveď: Opravil by som dom, urobil prístavbu a zariadil ho lepšie.

Otázka č. 5: **Ako ste spokojný s bývaním v tejto obci?**

Odpoveď: Dobre.

Otázka č. 6: **Čo Vám chýba v tejto obci? (aké služby- školstvo, zdravotníctvo...)**

Odpoveď: Nevie, mne tu nič nechýba. Je tu obchod, krčma, aj doktor, takže asi nič.

Otázka č. 7: **Sú v osade nejaké nelegálne odbery elektriny?**

Odpoveď: Asi áno, nevie.

Otázka č. 8: **Čo by ste zmenili na bývaní v tejto obci?**

Odpoveď: Postavil by som nové byty.

Otázka č. 9: **Ako by ste sa Vy sám podieľali na zmenách Vašej obce?**

Odpoveď: Pomáhal by som na aktivačných prácach.

Respondent č. 3: časť obec, R. H., 30 rokov, ukončená SŠ, vydatá, 2 deti, materská dovolenka

Otázka č. 1: **Ako dlho bývate v obci Markušovce?**

Odpoveď: 5 rokov, prisťahovala som sa zo Spišskej Novej Vsi.

Otázka č. 2: **Máte vlastný byt?**

Odpoveď: Nie, bývam u rodičov môjho muža.

Otázka č. 3: **Koľko členov rodiny býva s Vami v domácnosti?**

Odpoveď: 6 dospelí a 6 detí (svokrovci, ja, manžel, naše 2 deti, švagor so ženou a ich 4 deti).

Otázka č. 4: **Čo by ste zmenili na Vašom bývaní/ domácnosti?**

Odpoveď: Ak by sme mali peniaze, postavili by sme si vlastný dom alebo kúpili byt v meste.

Otázka č. 5: **Ako ste spokojná s bývaním v tejto obci?**

Odpoveď: Zvykla som si pomaly, ale radšej by som bývala v meste, pretože v meste som vyrastala a je tam všetko – obchody, úrady, lekári a všetko ostatné.

Otázka č. 6: **Čo Vám chýba v tejto obci? (aké služby- školstvo, zdravotníctvo...)**

Odpoveď: Úrady na vybavovanie potrebných vecí, hypermarkety, kino, kúpalisko a všetko čo je v meste a tu nie.

Otázka č. 7: **Sú v osade nejaké nelegálne odbery elektriny?**

Odpoveď: Asi áno, ale našej rodiny sa to netýka, keďže bývame v obci.

Otázka č. 8: **Čo by ste zmenili na bývaní v tejto obci?**

Odpoveď: Bolo by toho asi viac, ale momentálne ma nič nenapadá, len viac obchodov.

Otázka č. 9: **Ako by ste sa Vy sama podieľali na zmenách Vašej obce?**

Odpoveď: Nevieam, momentálne som na materskej dovolenke s dvoma deťmi, takže neviem, ako by som ja mohla pomôcť, ale určite by som sa nejako zapojila.

5.3 Dotazník

Poslednú časť nášho výskumu tvorí dotazník, ktorého výsledky uvádzame v tejto časti. Dotazník sme rozdali 20 vybraným respondentom, rozdeleným podľa miesta bydliska. Návratnosť bola 100 %. V tejto časti je analyzovaná pravdivosť stanovených hypotéz a analyzované jednotlivé výsledky výskumu.

H1: Predpokladáme, že väčšina respondentov má ukončené základné vzdelanie, býva väčšinou v rodinných domoch, dnes už s prívodom vody a elektriny.

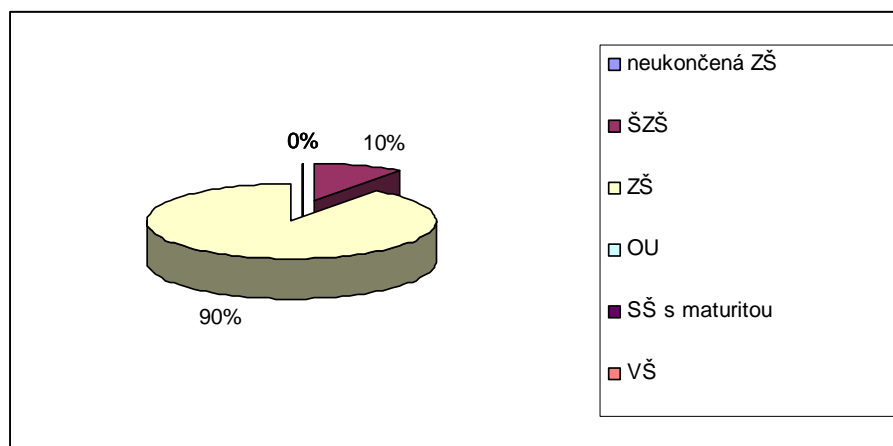
Pri overovaní tejto hypotézy vychádzame s výsledných odpovedí na otázky dotazníka č. 1, 2, 3, 4. Výsledky v nameraných hodnotách (počtoch a percentách) uvádzame v priložených tabuľkách a grafoch, ktoré sme získali vlastnými výpočtami.

Otázka č. 1: **Aké vzdelanie máte ukončené?**

Tab. č. 4: **Vzdelanie**

Možnosti	Počet	Percentá
neukončená ZŠ	0	0
ŠZŠ	2	10
ZŠ	18	90
OU	0	0
SŠ s maturitou	0	0
VŠ	0	0

Graf č. 4: **Vzdelanie**

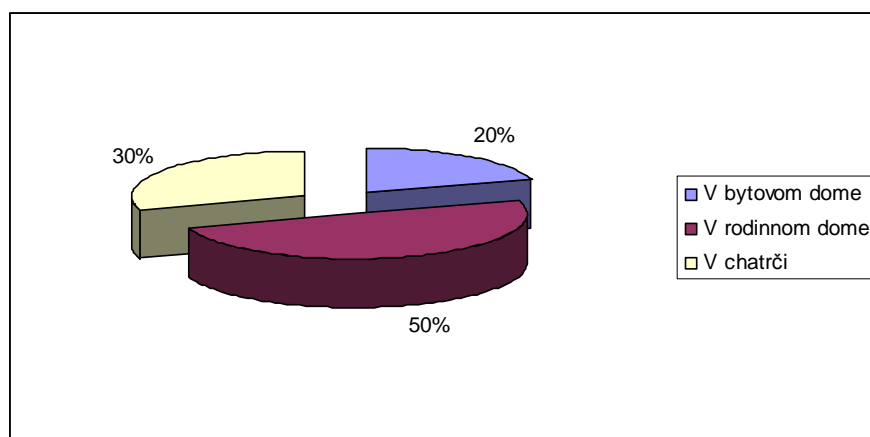
Zo získaných informácií a výsledkov v tabuľke a grafe vyplýva, že až 18 respondentov, čo je 90 % všetkých opýtaných má ukončené základné vzdelanie a len dvaja opýtaní, čo tvorí 10 % má ukončenú špeciálnu základnú školu.

Otázka č. 2: **Kde bývate?**

Tab. č. 5: **Typy bytu**

Možnosti	Počet	Percentá
V bytovom dome	4	20
V rodinnom dome	10	50
V chatrči	6	30

Graf č. 5: Typy bytu

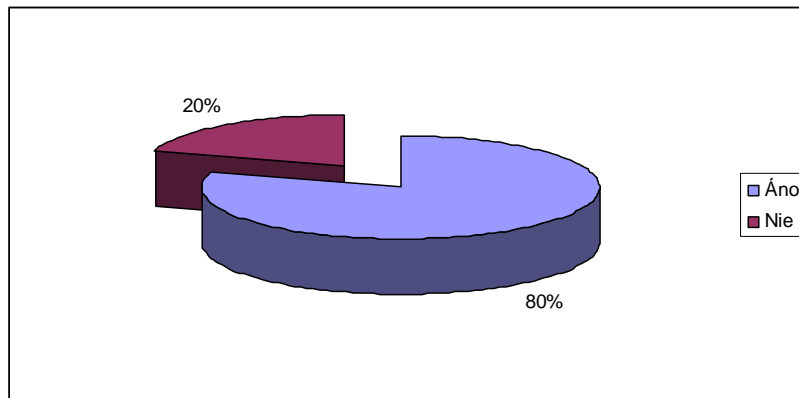
10 respondentov, čo je 50 %, uviedlo, že býva v rodinnom dome. 6 respondenti, čo predstavuje 30 % sa priznalo ku chatrči a len 4 opýtaní, t.j. 20 %, odpovedali, že bývajú v bytovom dome. Otázne je to, v akom stave sa nachádzajú ich rodinné domy a byty. Vieme, že v poslednej dobe 4 rodinám boli do užívania odovzdané nové byty, ktorých výstavba bola podporená európskymi fondmi.

Otázka č. 3: Máte elektrický prúd?

Tab. č. 6: Elektrický prúd

Možnosti	Počet	Percentá
Áno	16	80
Nie	4	20

Graf č. 6: Elektrický prúd

Z tejto tabuľky a grafu vyplýva, že až 16, čo predstavuje 80 % opýtaných, malo vo svojej domácnosti elektrický prúd a len 4 respondenti, čo je 20 %, ho nemali. Je to aj dôsledkom toho, že samosprávne celky sa snažia o rozvoj svojich obcí a na základe rôznych finančných zdrojov a európskych fondov sa snažia o ich zveľadenie a sprístupnenie základných inžinierskych sietí pre všetkých obyvateľov rovnako.

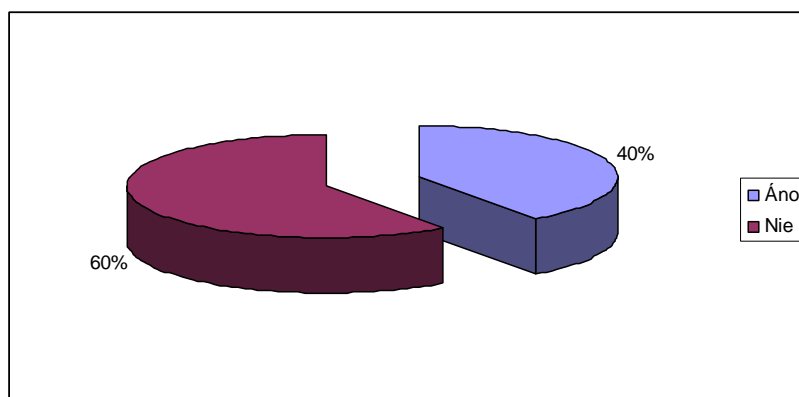
Rovnako je známy aj fakt, neplatičov elektrárrenskej spoločnosti nekompromisne odpájajú. A rovnako je známe aj to, že mnohé rodiny sa napájajú na vedenie elektrického prúdu nelegálne.

Otázka č. 4: Máte prívod pitnej vody?

Tab. č. 7: Pitná voda

Možnosti	Počet	Percentá
Áno	8	40
Nie	12	60

Graf č. 7: Pitná voda

Na túto otázku nám 12 opýtaných, čo predstavuje 60 %, odpovedalo záporne a kladne odpovedali 8 respondentov, čo je 40 %. Ide najmä o tie domácnosti, ktoré sú na okrajoch miestnych častí, kde nie je doteraz vybudovaná vodovodná prípojka a tie domy, ktoré nie sú zlegalizované.

Z uvedených výsledkov porovnávaní tabuliek a grafov č. 1 - 4 nám vyplýva, že väčšina respondentov má ukončené základné vzdelanie, býva väčšinou v rodinných domoch, dnes už s prívodom elektriny, ale bez prívodu vody, čím sa naša *hypotéza č. 1 potvrdila čiastočne*.

H2: *Predpokladáme, že väčšina respondentov má viac ako 4 deti a nemá dostatočné množstvo miest na spanie.*

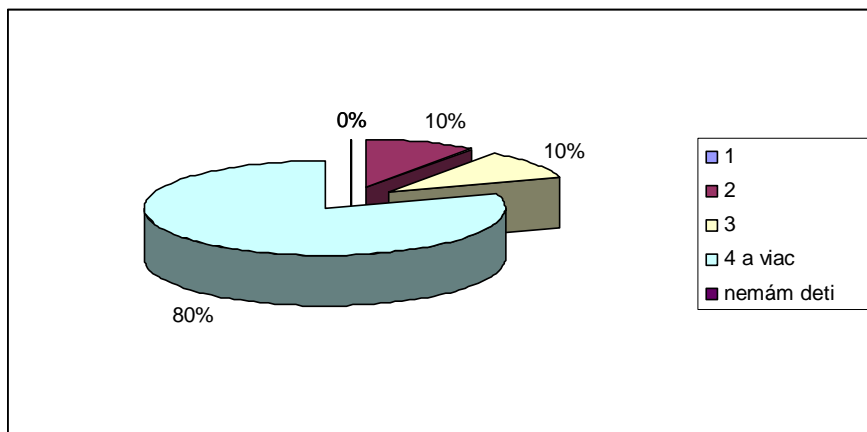
Pri overovaní tejto hypotézy vychádzame z odpovedí na otázky dotazníka č. 5 - 7.

Otázka č. 5: **Koľko máte detí?**

Tab. č. 8: **Počet detí**

Možnosti	Počet	Percentá
1	0	0
2	2	10
3	2	10
4 a viac	16	80
nemám deti	0	0

Graf č. 8: **Počet detí**

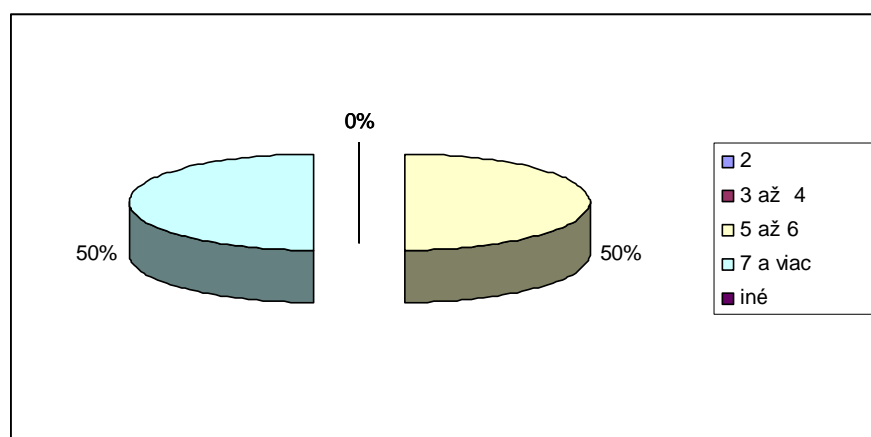
Najviac respondentov a to 16 uviedlo, že má viac ako 4 deti, 2 respondenti majú 3 deti a rovnako dvaja opýtani, čo je 10 %, má 2. Sexuálny život sa začína veľmi skoro, niekedy už 11-12 roku veku detí. Vieme, že rómske ženy začínajú rodiť vo veľmi mladom veku, častokrát nie sú ešte ani plnoletí. Zo zistených skutočností vyplýva, že rómske obydlia sú preľudnené, podmienky na zdravý vývoj detí sú nedostatočné, trpia nedostatkom zariadenia na odpočinok, nemajú vytvorený priestor na súkromie a napríklad ani na prípravu do školy a vzdelávanie. O tomto negatívnom jave svedčia aj nasledujúce tabuľky a grafy.

Otázka č. 6. **Koľko ľudí býva vo Vašom byte?** (spolu s Vami)

Tab. č. 9: **Počet ľudí v byte**

Možnosti	Počet	Percentá
2	0	0
3 až 4	0	0
5 až 6	10	50
7 a viac	10	50
iné	0	0

Graf č. 9: **Počet ľudí v byte**

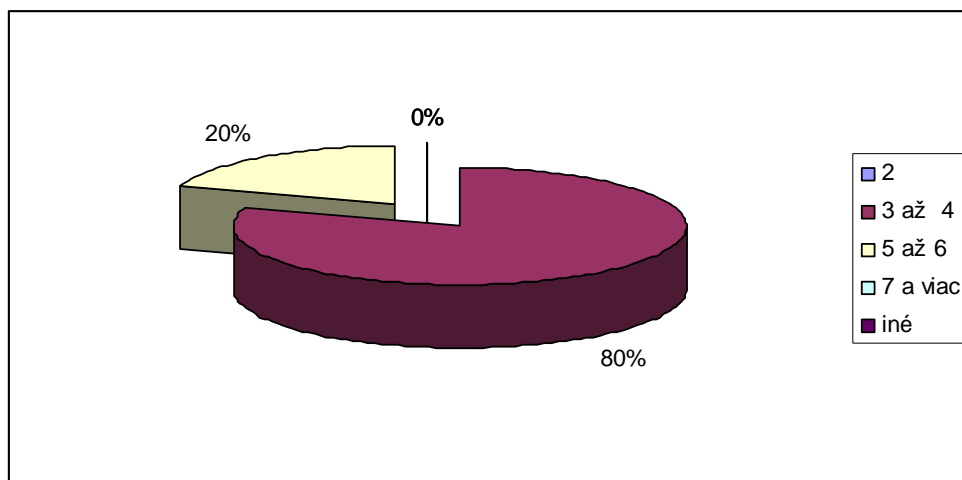
Na túto otázku nám 10 respondentov, čo je 50 %, odpovedalo, že spolu bývajú v jednom byte 3 – 4 osoby a rovnaký počet respondentov uviedlo, že v byte býva spolu 7 a viac osôb. Rómske rodiny sú známe tým , že sú veľké a mnohopočetné a aj tým, že na jednom mieste býva niekedy aj niekoľko generácií spoločne.

Otázka č. 7. **Koľko miest na spanie (postelí) máte vo svojej domácnosti?**

Tab. č. 10: Počet miest na spanie

Možnosti	Počet	Percentá
2	0	0
3 až 4	16	80
5 až 6	4	20
7 a viac	0	0
iné	0	0

Graf č. 10: Počet miest na spanie

V tejto otázke nás zaujímalo či respondenti majú rovnaký počet miest na spanie ako počet osôb žijúcich v jednej domácnosti. Z tabuľky a grafu môžeme pozorovať, že až 16 respondentov, čo je 80 %, má na spanie 3 - 4 miesta a 4 opýtaní, čo predstavuje 20 %, uviedli, že na spanie majú 5 – 6 miest. Aj napriek všetkému môžeme usúdiť, že počet miest na spanie je menší ako reálny počet ľudí v danej domácnosti.

Z týchto porovnávaní a výsledkov môžeme usúdiť, že väčšina respondentov má viac ako 4 deti a nemá dostatočné množstvo miest na spanie, čím sa nám aj **hypotéza č. 2 potvrdila**.

H3: *Predpokladáme, že väčšina respondentov má samostatnú kuchyňu a medzi základné elektrospotrebiče patrí chladnička s mrazničkou, televízor a rádio alebo CD prehrávač.*

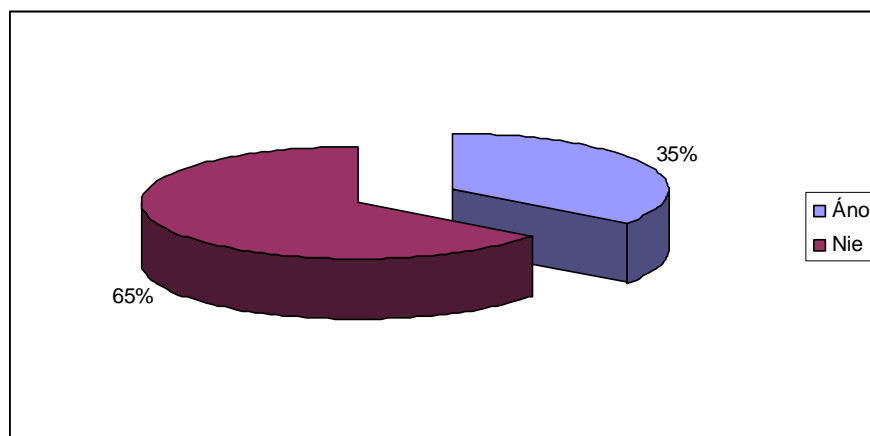
Pre overenie tejto hypotézy budeme vychádzať z otázok dotazníka č. 8, 9 a 10.

Otázka č. 8. Máte samostatnú kuchyňu?

Tab. č. 11: Samostatná kuchyňa

Možnosti	Počet	Percentá
Áno	7	35
Nie	13	65

Graf č. 11: Samostatná kuchyňa

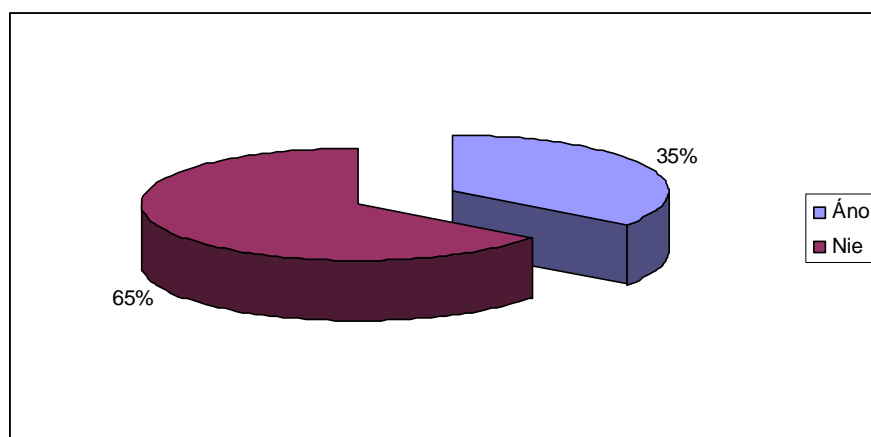
Keďže vybavenie domácnosti je dôležité, zaujímalo nás ako to je u našich respondentov a preto sme sa opýtali či majú samostatnú kuchyňu. Na túto otázku sme zaznamenali 7 kladných odpovedí, čo znamená, že 35 % našich respondentov má samostatnú kuchyňu a 13 opýtání, čo je 65 % odpovedali NIE, to znamená, že nemajú kuchyňu.

Otázka č. 9. Máte kuchynskú linku?

Tab. č. 12: Kuchynská linka

Možnosti	Počet	Percentá
Áno	7	35
Nie	13	65

Graf č. 12: Kuchynská linka

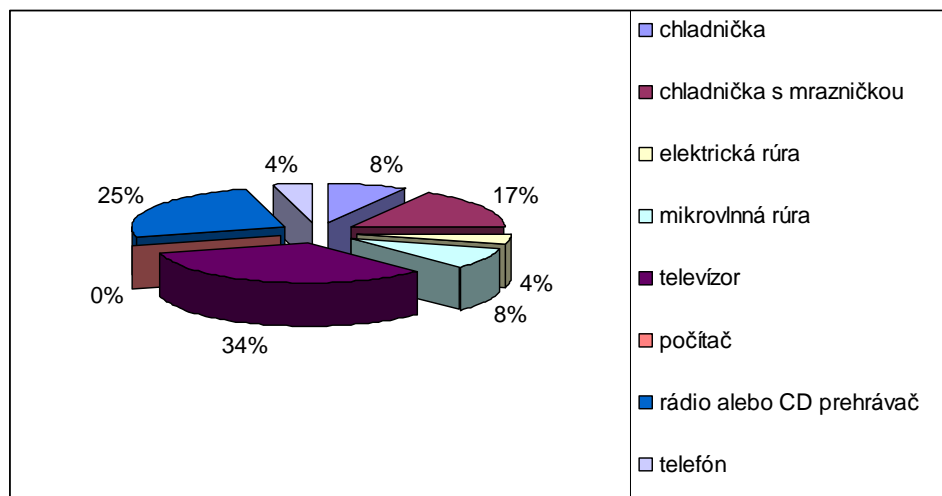
Na túto otázku sme zaznamenali rovnaké odpovede ako v predchádzajúcej otázke a preto môžeme skonštatovať, že kuchynskú linku majú len tí respondenti, ktorí majú samostatnú kuchyňu, čo znamená, že 7 opýtaných, čo je 35 % má kuchynskú linku a 13 respondentov, čo predstavuje 65 %, kuchynskú linku nemá.

Otázka č. 10. Ktoré elektrospotrebiče máte vo svojej domácnosti?

Tab. č. 13: Elektrospotrebiče

Možnosti	Počet	Percentá
chladnička	4	8
chladnička s mrazničkou	8	17
elektrická rúra	2	4
mikrovlnná rúra	4	8
televízor	16	34
počítač	0	0
rádio alebo CD prehrávač	12	25
telefón	2	4

Graf č. 13: Elektrospotrebiče

V tejto otázke nás zaujímalo, ktoré elektrospotrebiče sa v domácnostiach našich respondentov vyskytujú najviac. V tejto otázke mohli respondenti označiť aj viaceré možnosti, preto podľa zaznamenaných odpovedí môžeme vytvoriť rebríček najviac využívaných elektrospotrebičov takto:

- televízor – 16 respondentov, čo je 34 %,
- rádio alebo CD prehrávač – 12 respondentov, čo je 25 %,
- chladnička s mrazničkou – 8 respondentov, čo je 17 %,
- chladnička – 4 respondenti, čo je 8 %,
- mikrovlnná rúra – 4 respondenti, čo je 8 %,
- elektrická rúra – 2 respondenti, čo sú 4 %,
- telefón – 2 respondenti, čo sú 4 %,
- počítač – 0 respondentov, čo je 0 %.

Podľa výsledkov z tabuliek a grafov môžeme usúdiť, že väčšina respondentov nemá samostatnú kuchyňu a medzi ich základné elektrospotrebiče patrí chladnička s mrazničkou, televízor a rádio alebo CD prehrávač. Z toho dôvodu môžeme skonštatovať, že sa nám **hypotéza č. 3 potvrdila len čiastočne.**

H4: Predpokladáme, že väčšina respondentov nemá v byte samostatné WC a kúpeľňu či samostatnú obývačku ani detskú izbu s vybavením.

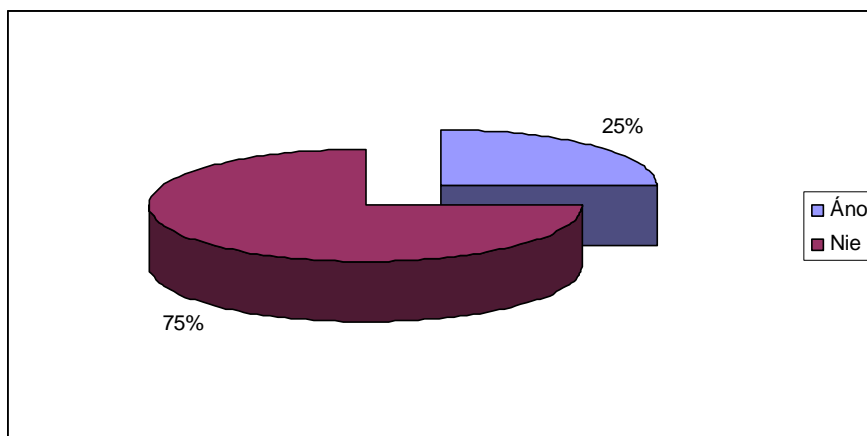
Pri overovaní tejto hypotézy budeme vychádzať z otázok v dotazníku č. 11 až 19.

Otázka č. 11. Máte v byte WC?

Tab. č. 14: WC

Možnosti	Počet	Percentá
Áno	5	25
Nie	15	75

Graf č. 14: WC

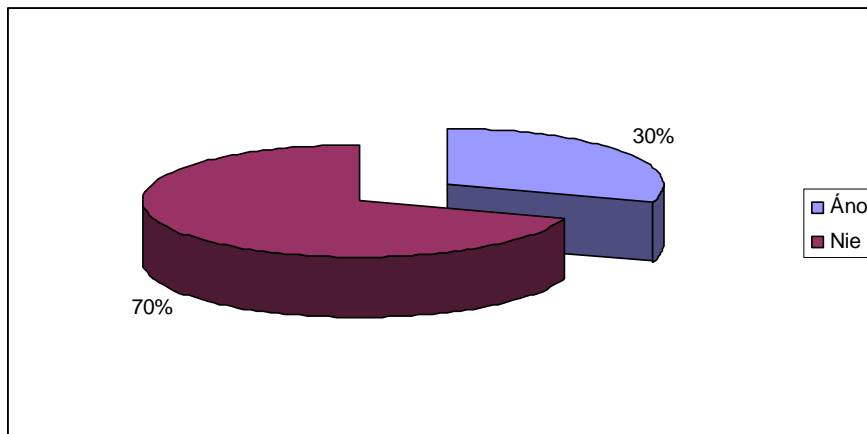
V otázke č. 11 nás zaujímalo či majú respondenti majú vo svojom obydli samostatné WC. Podľa zaznamenaných odpovedí v tabuľke a grafe môžeme pozorovať, že až 15 respondentov, čo je 75 %, nemá samostatné WC a len 5 opýtaných, čo tvorí 25 % zo všetkých opýtaných, samostatné WC má.

Otázka č. 12. Máte v byte kúpeľňu?

Tab. č. 15: Kúpeľňa

Možnosti	Počet	Percentá
Áno	6	30
Nie	14	70

Graf č. 15: Kúpeľňa

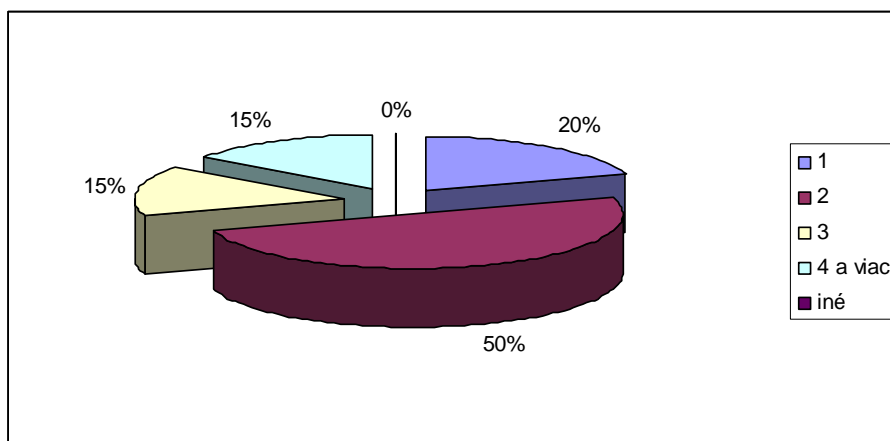
V tejto otázke nás zaujímalo či respondenti majú aj samostatnú kúpeľňu a z daných odpovedí môžeme skonštatovať, že 6 respondentov, čo je 30 %, samostatnú kúpeľňu majú a zvyšných 14 opýtaných, t. j. 70 %, odpovedalo záporne, čo znamená, že samostatnú kúpeľňu nemajú.

Otázka č. 13. Koľko izieb máte vo Vašom byte? (okrem kuchyne, kúpelne a WC)

Tab. č. 16: Počet izieb

Možnosti	Počet	Percentá
1	4	20
2	10	50
3	3	15
4 a viac	3	15
iné	0	0

Graf č. 16: Počet izieb

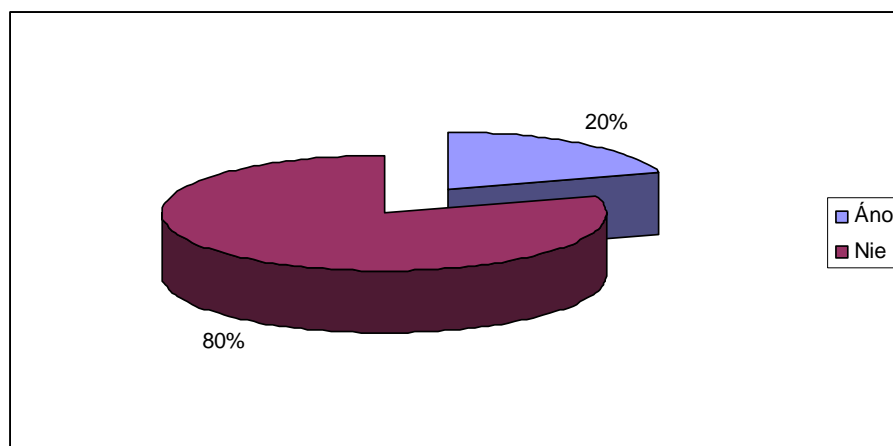
V otázke č. 13 nás zaujímalo, koľko izieb (okrem kuchyne, kúpelne a WC) majú naši respondenti. Z daných výsledkov v tabuľke môžeme usúdiť, že najviac respondentov – 10, čo je 50 %, má dve izby, 4 respondenti, čo predstavuje 20 %, majú len jednu izbu, traja opýtaní, t. j. 15 % uviedli, že majú 3 izby a rovnako traja označili možnosť 4 izby.

Otázka č. 14. Máte samostatnú obývačku?

Tab. č. 17: Samostatná obývačka

Možnosti	Počet	Percentá
Áno	4	20
Nie	16	80

Graf č. 17: Samostatná obývačka

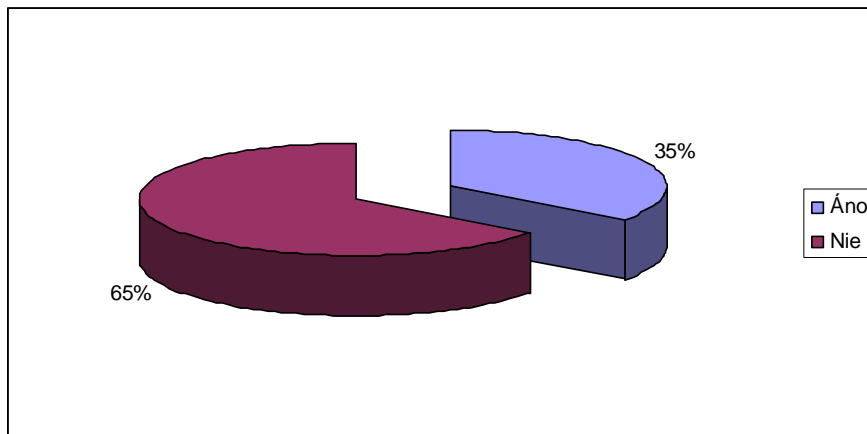
V tejto otázke nás zaujímalo či opýtaní majú samostatnú obývačku. Kladne nám odpovedali len 4 respondenti, čo je 20 % a odpoveď NIE uviedli 16 opýtaní, čo predstavuje 80 %. Znamená to, že väčšina respondentov nemá samostatnú obývačku.

Otázka č. 15. Máte obývaciu stenu?

Tab. č. 18: Obývacia stena

Možnosti	Počet	Percentá
Áno	7	35
Nie	13	65

Graf č. 18: **Obývacia stena**

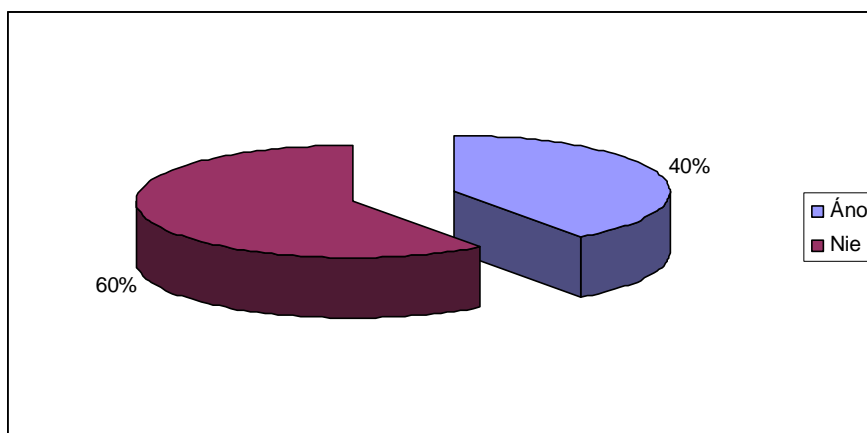
Keďže sme sa zamerali aj na vybavenie domácností našich respondentov, zaujímalo nás či naši respondenti majú vo svojej domácnosti obývaciu stenu. Z tabuľky a grafu môžeme pozorovať, že 7 respondentov, čo je 35 %, obývaciu stenu vo svojej domácnosti má a až 13 opýtaných, čo predstavuje 65 %, obývaciu stenu nemá.

Otázka č. 16. **Máte sedaciu súpravu?**

Tab. č. 19: **Sedacia súprava**

Možnosti	Počet	Percentá
Áno	8	40
Nie	12	60

Graf č. 19: **Sedacia súprava**

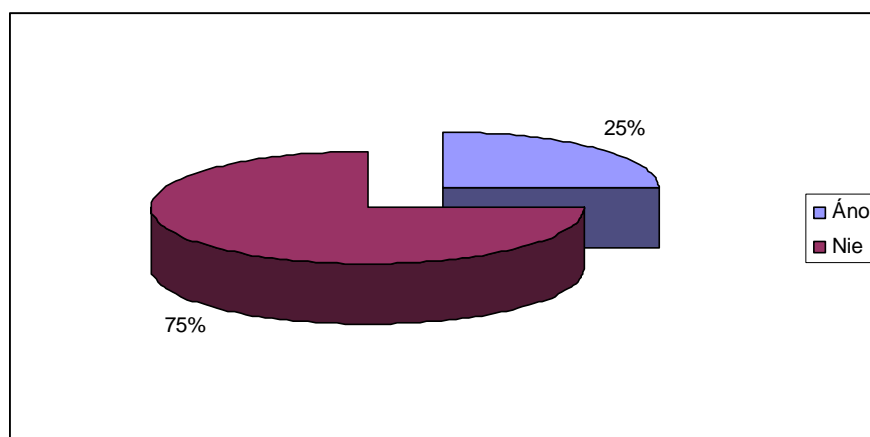
Väčšina našich respondentov, 12, čo je 60 %, nemá vo svojej domácnosti sedaciu súpravu a 8 opýtaných, čo predstavuje 40 %, uviedlo, že sedaciu súpravu má.

Otázka č. 17. Majú Vaše deti vlastnú detskú izbu?

Tab. č. 20: Detská izba

Možnosti	Počet	Percentá
Áno	5	25
Nie	15	75

Graf č. 20: Detská izba

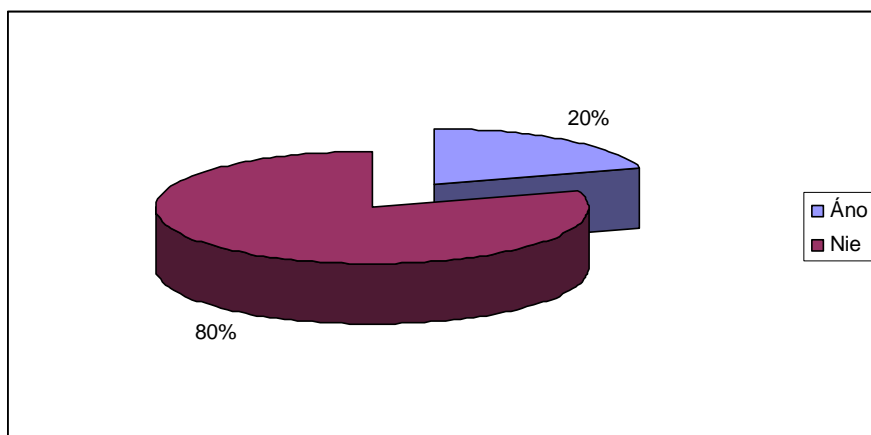
Keďže všetci naši respondenti majú aspoň jedno dieťa, zaujímalo nás aj to či ich deti majú v ich domácnosti vlastnú detskú izbu. Na túto otázku nám kladne odpovedalo 5 respondentov, čo je 25 % a záporne odpovedali 15 opýtaní, čo predstavuje 75 %. Z toho vyplýva, že väčšina detí našich respondentov nemá vlastnú detskú izbu.

Otázka č. 18. Majú všetky Vaše deti vlastnú posteľ?

Tab. č. 21: Vlastná detská posteľ

Možnosti	Počet	Percentá
Áno	4	20
Nie	16	80

Graf č. 21: Vlastná detská posteľ

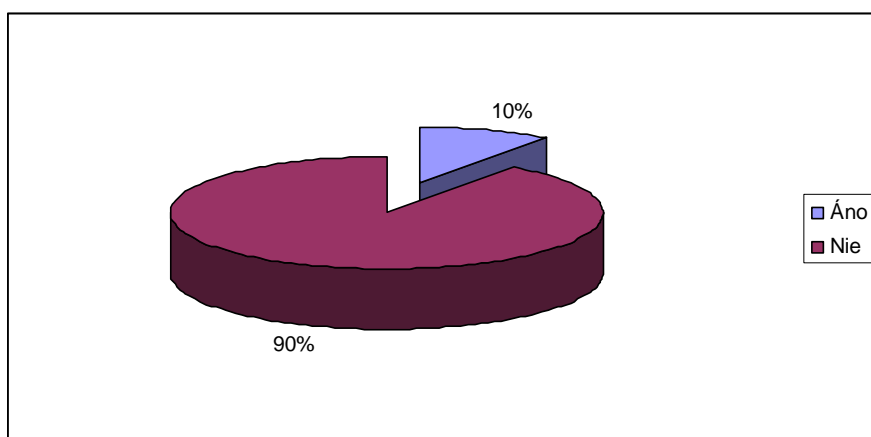
Keďže z predchádzajúcich výsledkov vieme, že väčšina respondentov má viac ako 4 deti, zaujímalo nás aj to či všetky ich deti majú svoje vlastné miesto na spanie. Z daných výsledkov môžeme usúdiť, že len v 4 prípadoch, čo je 20 %, uviedli respondenti, že ich všetky deti majú vlastnú posteľ. Ostatní opýtaní – 16, čo predstavuje 80 %, uviedli, že ich všetky deti nemajú vlastnú posteľ.

Otázka č. 19. Majú Vaše deti písací stôl alebo kútik na učenie?

Tab. č. 22: Písací stôl a kútik na učenie

Možnosti	Počet	Percentá
Áno	2	10
Nie	18	90

Graf č. 22: Písací stôl a kútik na učenie

Podobne ako v predchádzajúcej otázke aj v tejto väčšina respondentov, až 18, čo je 90 %, uviedlo, že ich deti nemajú písací stôl alebo kútik na učenie a len dvaja z našich opýtaných, čo predstavuje 10 %, označilo odpoveď ÁNO, čo znamená, že ich deti majú písací stôl alebo kútik na učenie. Znamená to, že možnosti na domácu prípravu do školy a vzdelávanie majú rómske deti veľmi málo (skoro žiadne), čo potom následne sťažuje prácu učiteľov v škole.

Z daných výsledkov prieskumu konštatujeme, že väčšina respondentov nemá v byte samostatné WC a kúpeľňu či samostatnú obývačku ani detskú izbu s vybavením a preto môžeme potvrdiť pravdivosť *hypotézy č. 4*.

H5: *Predpokladáme, že väčšina respondentov by prijala výstavbu nových bytov a na ich výstavbe by sa podieľali vlastnou prácou.*

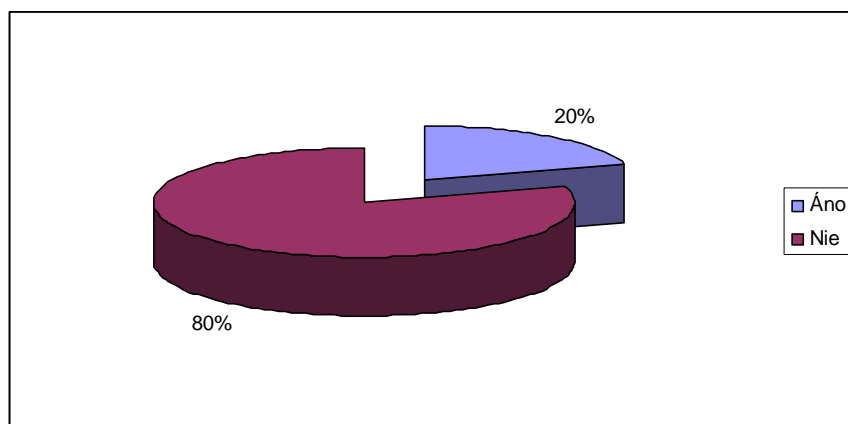
Pre overenie tejto hypotézy budeme vychádzať z otázok dotazníka č. 20, 21, 22, 23 a 24.

Otázka č. 20. Ste spokojní so svojím bývaním?

Tab. č. 23: **Spokojnosť s bývaním**

Možnosti	Počet	Percentá
Áno	4	20
Nie	16	80

Graf č. 23: **Spokojnosť s bývaním**

Keďže sme v predchádzajúcich otázkach zisťovali hlavne bytovú otázku našich respondentov a taktiež vybavenie ich obydľí, v poslednej časti nášho dotazníka sme sa zamerali aj na ich

spokojnosť s bývaním. Len 4 respondenti, čo je 20 %, sú so svojím bývaním spokojní a až 16 opýtaných, čo predstavuje 80 %, spokojní s bývaním nie sú.

Otázka č. 21. Čo Vám v domácnosti chýba?

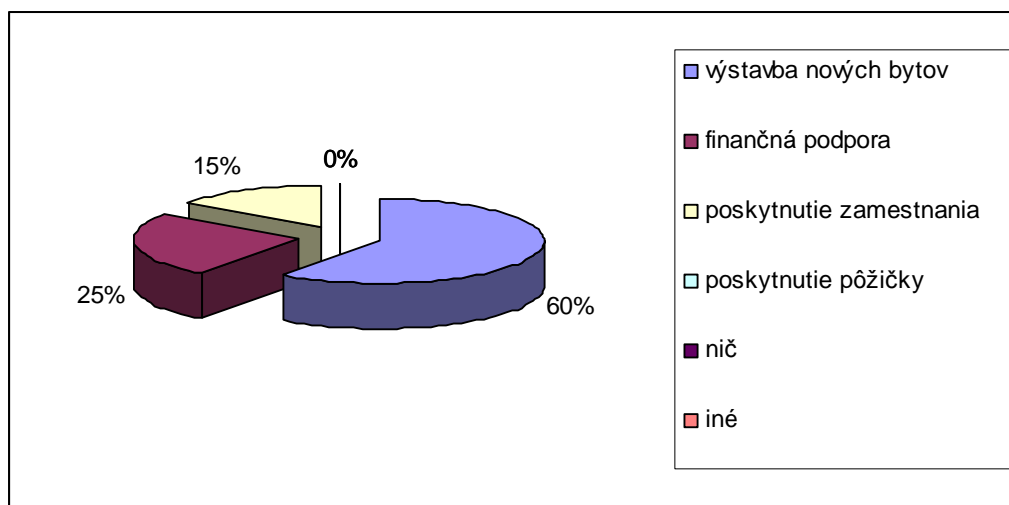
Keďže táto otázka bola otvorená, respondenti nám do nej mohli vpisovať vlastné skúsenosti či názory. Piaty respondenti, čo je 25 %, neuviedli žiadnu odpoveď a ostatní 15 opýtaní, čo tvorí 75 %, uvádzali najčastejšie tieto odpovede (respondenti mohli dopísať aj viac možností): elektrina (5 respondenti), voda (3 respondenti), pec (2 respondenti), televízor, stôl, posteľ a satelit (1 respondent). Na základe týchto výsledkov môžeme konštatovať ich nespokojnosť s bývaním.

Otázka č. 22. Ako by Vám mohli pomôcť zmeniť obec alebo štát Vaše bývanie?

Tab. č. 24: Pomoc štátu

Možnosti	Počet	Percentá
výstavba nových bytov	12	60
finančná podpora	5	25
poskytnutie zamestnania	3	15
poskytnutie pôžičky	0	0
nič	0	0
iné	0	0

Graf č. 24: Pomoc štátu

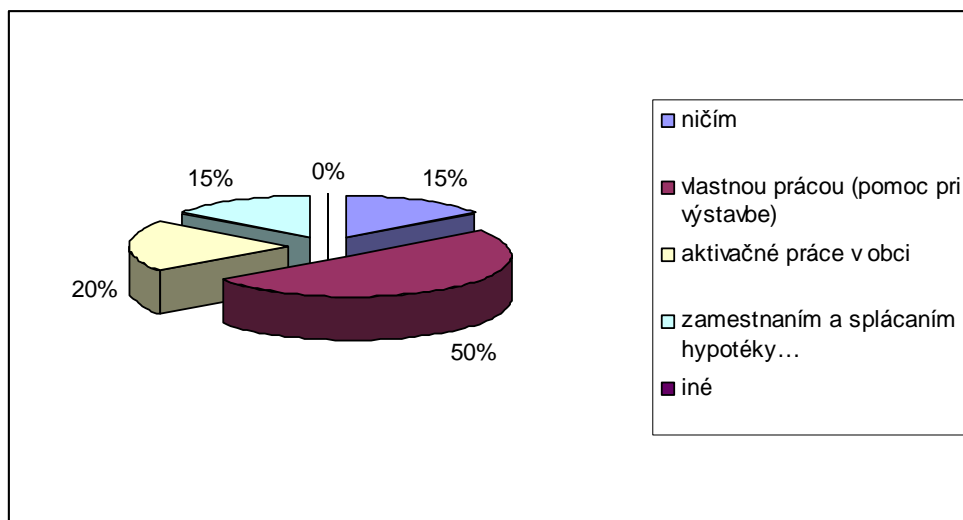
V tejto otázke nás zaujímalo, ako by našim respondentom mohli obec alebo štát pomôcť zmeniť bývanie. Podľa 12 respondentov, čo je 60 %, by im pomohla výstavba nových bytov, 5 opýtaní, t. j. 25 %, by prijali finančnú podporu a len traja oslovení, čo predstavuje 15 %, by boli radšej za poskytnutie zamestnania. V súčasnosti je mnoho možností na zlepšenie situácie Rómov aj v otázke bývania. Veľká pomoc prichádza z európskych fondov, ktoré sú pripravené zlepšiť celkové začlenenie Rómov do spoločnosti.

Otázka č. 23. Ako by ste sa Vy podieľali na zlepšení bývania?

Tab. č. 25: Vlastný podiel na zlepšení bývania

Možnosti	Počet	Percentá
ničím	3	15
vlastnou prácou (pomoc pri výstavbe)	10	50
aktivačné práce v obci	4	20
zamestnaním a splácaním hypotéky...	3	15
iné	0	0

Graf č. 25: Vlastný podiel na zlepšení bývania

V otázke č. 23 nás zaujímalo, ako sa respondenti podieľali na zlepšení bývania v obci. Z daných výsledkov v tabuľke a grafe môžeme skonštatovať, že 10 respondentov, čo je 50 %, by sa podieľali na zlepšení bývania vlastnou prácou (pomoc pri výstavbe napr. nových bytov), 4 opýtani, čo predstavuje 20 %, by sa zapojili do aktivačných prác v obci, traja oslovení, t.j. 15 %, by prijali zamestnanie a splácanie hypotéky a rovnako traja respondenti, by sa NIČÍM nepodieľali na zlepšení bývania v obci.

Otázka č. 24: **Čo by ste na Vašom bývaní zmenili?**

K tejto otázke sa 10 respondentov, čo predstavuje 50 %, vyjadrilo, že niektorí z ich bývalých susedov dostali nové sociálne byty a oni by chceli tiež. Ostatní opýtani sa nevyjadrili, z čoho môžeme usúdiť, že sú so svojím bývaním celkom spokojní a nemali žiadne mimoriadne výhrady k ich zmene bývania.

Z daných výsledkov a pozorovaní v tabuľkách a grafoch môžeme skonštatovať, že väčšina respondentov by prijala výstavbu nových bytov a na ich výstavbe by sa podieľali vlastnou prácou, z čoho môžeme usúdiť, že sa nám posledná **hypotéza č. 5 potvrdila**.

Zhrnutie a odporúčania

Súčasnú riešenie problematiky bývania rómskej menšiny, to nie je len problém Rómov, ale aj celej spoločnosti. Snaha spoznať a akceptovať kultúrnu odlišnosť Rómov je dôležitá, rovnako je však potrebné poukázať na nepriaznivé životné podmienky v niektorých rómskych osídleniach. K najpočetnejšej národnostnej menšine na Slovensku patrí rómska menšina, ktorá je v nerovnom postavení k majorite v oblastiach vzdelania, výchovy, bývania, zamestnania. Z praxe vieme, aký je vysoký podiel rómskeho obyvateľstva na východnom Slovensku. Ak chce majorita vyriešiť otázku zlepšenia životnej úrovne, musí v prvom rade riešiť otázku bývania.

Zámerom našej práce je hlbšie poznanie skúmanej problematiky. Sústreďuje sa na spišský región a snaží sa zaplniť medzery v doteraz dostupných informáciách so zámerom vytvoriť komplexný obraz o životných podmienkach a postavení Rómov vo vybraných lokalitách. K zlepšeniu postavenia Rómov v našej spoločnosti je žiaduca presná znalosť a charakteristika osídlení, v ktorých žijú Rómovia. Pri písaní práce sme sa opierali o literatúru venovanú tematike, o doterajšie dostupné štatistické údaje a o vlastné poznatky získane priamo vo vybranej lokalite.

Práca sa sústreďuje na najpodstatnejšie a najaktuálnejšie otázky v tejto oblasti, pretože začlenenie Rómov nemôže byť úspešné bez základných vedomostí o štruktúre, charakteristike bývania i životnom štýle Rómskych rodín.

Je zrejmé, že podmienkou úspešnej integrácie je existencia politickej vízie cieľového stavu, ktorá by bola celospoločensky akceptovaná, a bola by výsledkom dohody medzi menšinou a majoritou.

Diplomová práca sa zaoberá pohľadom na problematiku bývania Rómov na Slovensku a hlavne v obci Markušovce z teoretickej, ale aj praktickej strany. V teoretickej časti sme sa zaoberali štúdiom odbornej literatúry, ktorá sa zaoberá nielen problematikou bývania Rómov v súčasnosti, ale aj ich históriou bývania na Slovensku vôbec.

V praktickej časti sme sa snažili pomocou rôznych metód o priblíženie bývania Rómov na východnom Slovensku v súčasnosti, konkrétne v obci Markušovce. Praktickú časť diplomovej práce sme realizovali pozorovaním, rozhovorom a dotazníkovou metódou, ktoré nám pomohli priblížiť a presnejšie opísať situáciu v spomínanej obci.

Keďže v obci Markušovce bývam od narodenia a v súčasnosti aj pracujem ako policajt, prichádzam s minoritnou časťou obyvateľstva pravidelne do styku. Aj zo svojich školských

čias (vlastných skúseností so spolužiakmi) viem a dostatočne dobre poznám spôsob ich bývania, čiastočne aj myslenia a zvykov. Keďže ma v obci poznajú a medzi rómskymi spoluobčanmi mám aj svojich spolužiakov a známych, nebolo pre mňa ťažké získať potrebné materiály a informácie.

Na základe vlastného pozorovania všetkých štyroch rómskych osídlení sme mohli podrobnejšie opísať typy obydľí, ich zariadenia a spôsob bývania Rómov. Rozhovorom sa nám podarilo získať názory troch respondentov, ktorí bývajú v rôznych častiach obce na ich spôsob a spokojnosť s bývaním. Pomocou dotazníka, ktorý sme rozdal vo všetkých miestnych častiach, sa nám podarilo získať názory 20 respondentov na bývanie a taktiež priblížiť ich rodinné pomery a vybavenosť ich obydľí. Všetky stanovené hypotézy sa nám potvrdili. Získané informácie sme spracovali a dúfame, že sa nám pomocou vlastného spracovania údajov podarilo priblížiť situáciu Rómov v obci Markušovce. Situácia bývania rómskeho obyvateľstva je oproti majoritnej časti obyvateľstva slabšia a je ešte množstvo otázok, ktoré je potrebné v tomto smere riešiť.

Z uvedených zistení sa nám do budúca ponúkajú rôzne možnosti riešenia otázky začlenenia Rómov a zlepšenia ich bývania. Je dôležité podporovať konkrétne rozvojové programy na zabezpečenie zlepšenia situácie a integrácie Rómov, ako aj ďalšie realizovanie užitočných projektov v oblasti vzdelávania, bývania, riešenia infraštruktúry, ako aj sociálnej oblasti. Mali by sme dbať na aspekty harmonického spolunažívania majoritnej i minoritnej spoločnosti a viesť občanov rómskej národnosti nenásilnou formou k zmenám ich doterajšieho života, ako sa aj snažiť zapojiť rómskych občanov do realizácie zmien v ich živote aj pomocou ich vlastných možností a schopností,

Naša snaha o správne usmernenie a motiváciu k spolupráci s inštitúciami, ktoré sa snažia pomôcť rómskemu obyvateľstvu by mohla pomôcť aj majoritnej časti obyvateľstva pri spoznávaní a pochopení ich spôsobu života.

Ďalším možným riešením by bol pokus o vhodné vysvetlenie práva Rómov, ale hlavne ich povinnosti, ktoré majú voči tomuto štátu a spoločnosti. Finančná pomoc a ich podpora (za určitých podmienok), ak sa rozhodnú zlepšiť svoju životnú a vzdelanostnú úroveň, by mohla prispieť k lepšej komunikácii a spolupráci. Je dôležité poukázať na potrebu zmeny v zmýšľaní ich samotných a vysvetliť im, že najdôležitejšie ako zmeniť ich život a myslenie je to, aby všetky tie zmeny chceli oni sami.

Základnou potrebou je vychovať takých rodičov Rómov, ktorí budú viesť svoje deti k lepšiemu vzdelaniu, bývaniu, práci a pod., ako im aj poukázať na pozitíva, ktoré vychádzajú so zmeny ich života a zmýšľania.

Dôležité je snažiť sa spoznať a zviditeľniť ich rómsku kultúru, tradície a históriu a rešpektovať ich vnútornú subkultúru.

Vytvorenie podmienok pre integráciu nie je zvláštnou službou pre Rómov, ale je predovšetkým prínosom pre spoločnosť ako celok. V procese integrácie musí mať menšina trvalú podporu od štátu.

Integrácia je dvojprúdová cesta. Vyžaduje zmeny na oboch stranách, tak od majority ako aj od menšinových skupín. Spolupráca musí byť založená na pochopení, že integrácia je záujmom oboch. Navyše úspešná integrácia je možná, iba ak sa medzinárodné spoločenstvá podelia o zodpovednosť s národnými vládami, občianskou spoločnosťou i súkromným sektorom v hľadaní riešení pre tak ohrozenú skupinu, ako sú Rómovia.

Je dôležité, aby si Rómovia uvedomili a osvojili názor, že ich chuť začleniť sa do spoločnosti musí vychádzať v prvom rade od nich samých. Ináč budú všetky snahy a úsilie majority zbytočné a spoločné vzťahy sa tak môžu zhoršiť.

ZÁVER

Slovensko, križovatka mnohých etnických skupín sa v minulosti a aj v súčasnosti, stalo multietnickou a multikultúrnou krajinou. Neodmysliteľnou súčasťou mnohých obcí a miest sú už po niekoľko storočí aj Rómovia, ktorí sú síce stále odsúvaní na perifériu, stále žijú svoj život v osadách alebo iných sídelných celkoch, no napriek tomu prispeli významnou mierou ku našej slovenskej kultúre.

Záleží aj na nás či sa budeme vzájomne separovať, približovať alebo vzdďaľovať. Či dokážeme spolu hovoriť, či dokážeme tomu druhému vytvoriť priestor na začlenenie, na to, aby nás spoznal, či sa dokážeme napriek inakosti toho druhého rešpektovať, alebo mu pomôcť, ak je na to odkázaný. Na to však potrebujeme vzájomnú komunikáciu, ktorá je nevyhnutná pri riešení mnohých situácií.

Je veľmi ťažké začleniť Rómov, no niektorí sú už začlenení, pracujú, študujú, majú bývanie ako ostatní a chcú byť súčasťou spoločnosti.

Nesmieme však zabúdať, že budúcnosť Rómov je v zachovaní ich tradícií a kultúry, ale hlavne vo vzdelávaní, spoznávaní spoločenských zákonitostí a nadobúdaní sebavedomia.

Každý človek chce bez ohľadu na svoje spoločenské postavenie dôstojné bývanie. Súčasným problémom ostáva uspokojiť potreby bývania sociálne odkázaných občanov, ktorí žijú hlboko pod štandardnou úrovňou majoritnej spoločnosti. Žiadna reforma či už vládna alebo lokálna nemôže byť úspešná ak jej chýbajú základné vedomosti o životnom štýle, charaktere, štruktúre a participácii občanov v rómskych osídleniach. Je preto potrebné analýzami poukázať na osídlenia, ktoré z hľadiska priestorovej segregácie, nedostatočného infraštruktúrneho vybavenia a sociálneho vylúčenia patria medzi najohrozenejšie.

Rómovia vo väčšine limitovaní vlastným kultúrnym kontextom a obmedzenými zdrojmi sa nedokázali ani v oblasti bývania prispôbiť majoritnej spoločnosti. Aktivity, ktoré počítali s priamou finančnou a fyzickou účasťou Rómov pri svojpomocnej výstavbe bytov sa javia ako úspešnejšie. Rómovia k takto nadobudnutému majetku zmenia aj svoj postoj a vzťah, preto by mala byť jednou z priorít vlády aj podpora samostatnosti Rómov pri riešení bývania.

V najzaostalejších rómskych osadách je množstvo navzájom prepojených problémov – nezamestnanosť, nízka úroveň vzdelania, kvalita bývania, hygiena, zdravie a podobne, ktoré môžu byť úspešne riešené komplexnými programami na úrovni konkrétnych obcí. Obec Markušovce, v ktorej bola realizovaná analýza spôsobov bývania Rómov.

Úspešnosť zmeny ich sociálneho postavenia priamo vplývajú aj neutešené vyhliadky uspieť na trhu práce, ktoré limituje aj nízka úroveň vzdelania, s tým aj úzko súvisí aj kvalita bývania. Cieľom analýzy nebolo posunúť postavenie Rómov na úroveň majoritného obyvateľstva, ale na základe vzájomného porovnania lokalít poukázať na ich problémy týkajúce sa bývania v rámci miestnej komunity. Analýza poukázala na úzku súvislosť medzi mierou integrácie, resp. segregácie s úrovňou kvality bývania. Analýza tých najohrozenejších typov obydlí v jednotlivých lokalitách poukázala na naliehavosť takých nariadení, ktoré prinesú pozitívne zmeny aj v prístupe Rómov k vlastnému bývaniu.

Oblasť bývania je potrebné chápať ako sociálnu záležitosť, pri riešení ktorej sa musí spoločnosť zodpovedne postaviť k napĺňaniu elementárnych ľudských potrieb, akou je aj bývanie pre každého občana spoločnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- AB HORTIS, A. S.: *Cigáni v Uhorsku*. Bratislava: Štúdio dd, 1995. ISBN 80967263-2-3.
- CANGÁR, J.: *Ludia z rodiny Rómov*. Nové zámky: CROCUS, 2003. 239 s. ISBN 80-88992-42-7.
- BARTOSZ, A.: *Neboj sa Cigána*. Sobrance: Občianske združenie Romani vodži. 2004. 251 s. ISBN 80-969273-2-9.
- DAVIDOVÁ, E.: *Bez kolíb a šiatrov*. Košice: Východoslovenské vydavateľstvo, 1965, 198 s., 83-004-65.
- DŽAMBAZOVIČ, R.: Rozhľady – Rómovia v Uhorsku koncom 19. storočia (výsledky Súpisu Rómov z roku 1893). In: *Sociológia*, roč. 33, č. 5/2001, s. 491-505.
- FABIÁNOVÁ, V.: Fragmenty z dejín Rómov v obecnej kronike v Smižanoch podľa Matúša Pajdušáka. In: *Romano džaniben, Sborník romistických štúdií, nílaj 2003*, s.87-94. ISBN 1210-8545.
- FABIÁNOVÁ, V.: Etnografický obraz rómskeho etnika a rómskej ženy. In: *Postavenie a rola rómskej ženy v spoločnosti. II. Štúdie*. Trnava: Fakulta masmediálnej komunikácie UCM, 2005, s. 86-189. ISBN 80-89220-06-1.
- HORVÁTHOVÁ, E.: *Cigáni na Sôlovensku*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1964, 400 s., 2058/1- 1963.
- JURÁSKOVÁ, M. et al.: *Atlas Rómskych komunít Na Slovensku 2004*. Úrad vlády SR, Úrad splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity, 2004. bez ISBN.
- JUROVÁ, A.: Rómovia v období od roku 1945 po november 1989. In: Vašečka, M. (ed.): *ČAČIPEN PAL O ROMA – Súhrná správa o Rómoch na Slovensku*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002, s. 53 – 78. ISBN 80-88935-41-5.
- JUROVÁ, A.: Riešenie rómskej problematiky na Slovensku po druhej svetovej vojne. In: Mann, A. B. (ed.): *Neznámi Rómovia*. Bratislava 1992.
- JUROVÁ, A.: *Vývoj rómskej problematiky na Slovensku po roku 1945*. Bratislava: Goldpress Publishers, 2003. ISBN 80-85584-07-7.
- KAMENICKÝ, D.: *Projekty vzdelávania rómskych žiakov v Levoči 1994-2000*, Schweizerische Helsinki- Vereinigung. 2000, 95 s.
- KOTVANOVÁ, A. - SZÉP, A. - ŠEBESTA, M.: *Vládna politika a Rómovia (1948 - 2002)*. Bratislava 2003.

- LIÉGEOIS, J. P.: *Rómovia, cigáni, kočovníci*. Bratislava: Charis. 1995. 272 s. ISBN 80-967380-4-6.
- MANN, A.: *Neznámi Rómovia*. Bratislava: Ister science press, 1992.
- MANN, A.: *Rómsky dejepis*. Doplnkový učebný text pre vyučovanie dejepisu (pre 2. stupeň základných škôl a stredné školy). Bratislava: Kaligram. 2000.
- POLLÁK, M.: *Komunitná sociálna práca*. Skúsenosti a odporúčania abo Ta jak daľej. In: Tvoj Spiš - Oblastné noviny. V/ 2005. Druhé číslo.
- POLLÁK, M.: *ETP Slovensko – Centrum pre udržateľný rozvoj*. In: Tvoj Spiš - Oblastné noviny. IX/ 2007. Tretie číslo.
- RADIČOVÁ, I.: Rómovia na prahu transformácie. IN: Vašečka, M. (ed.): ČAČIPEN PAL O ROMA – Súhrná správa o Rómoch na Slovensku. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002, s. 79-91. ISBN 80-88935-41-5
- PORUBSKÁ, G. – SEIDLER, P. – KURINCOVÁ, V.: *Diferenciácia, integrácia a kooperácia v edukačnom prostredí*. Nitra: PF UKF, 2001. 242 s. ISBN 70- 8050- 415- 6.
- ROSINSKÝ, R.: *Čhavale Romale alebo motivácia rómskych žiakov k učeni*. Nitra UKF, 2006, 262 s., ISBN 80-8050-955-7.
- SEIDLER, P. – KURINCOVÁ, V.: *(in)akosti v edukačnom prostredí*. Nitra: PF UKF, 2005. 242 s. ISBN 80- 8050- 839- 9.
- SOPÓCI, J., BÚZIK, B.: *Základy sociológie*. Bratislava: SPN, 2006. 140 s. ISBN 80-10-00917-2.
- ŠEBESTA, M.: Rómovia pod patronátom socialistického štátu (1948-1989). In: Vládna politika a Rómovia 1948-2002. Reflex, Slovenský inštitút medzinárodných štúdií, 2003, s. 11-31. bez ISBN.
- VAŠEČKA, M. (ed.): ČAČIPEN PAL O ROMA – Súhrná správa o Rómoch na Slovensku. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, 2002, 911 s. ISBN 80-88935-41-5.
- VLÁDA SR: Národný akčný plán k Dekáde začleňovania rómskej populácie 2005-2015. In: Romano nevo ľil, ročník XIV. – XV., č. 677-683/05, s. 4 – 6.
- ZELINKOVÁ, O.: *Pedagogická diagnostika a individuálny vzdelávací program*. Nástroje pro prevenci, nápravu a integraci. Praha: Portál, 2001. ISBN 80- 7178- 544- X.

Internetové stránky

www.gov.sk

www.inforoma.sk

www.romové.cz

www.statistic.sk

www.uvs.sk

DOTAZNÍK

Milí respondenti,

obraciam sa na Vás so žiadosťou o vyplnenie dotazníka, ktorý mi pomôže pri tvorbe mojej diplomovej práce, ktorá sa zaoberá problematikou bývania rómskeho obyvateľstva v okrese Spišská Nová Ves. Dotazník je anonymný.

Za vyplnenie vopred ďakujem.

POHLAVIE : a) muž b) žena

VEK : _____

BYDLISKO : a) obec b) okraj obce (osada)

ZAMESTNANIE : _____

NÁRODNOSŤ : a) rómska b) slovenská c) iná _____

1. Aké vzdelanie máte ukončené?

a) neukončená ZŠ b) SZŠ c) ZŠ

d) OU e) SŠ s maturitou f) VŠ

2. Kde bývate? a) v činžiaku b) v rodinnom dome c) „chatrč“

3. Máte elektrický prúd ? a) áno b) nie

4. Máte prívod pitnej vody ? a) áno b) nie

5. Koľko máte detí?

a) 1 b) 2 c) 3 d) 4 a viac e) nemám deti

6. Koľko ľudí býva vo Vašom byte? (spolu s Vami)

a) 2 b) 3-4 c) 5-6 d) 7 a viac e) iné _____

7. Koľko miest na spanie (postelí) máte vo svojej domácnosti?

a) 2 b) 3-4 c) 5-6 d) 7 a viac e) iné _____

8. Máte samostatnú kuchyňu? a) áno b) nie

9. Máte kuchynskú linku? a) áno b) nie

10. Máte v byte WC? a) áno b) nie

11. Máte v byte kúpeľňu? a) áno b) nie

12. Ktoré elektrospotrebiče máte vo svojej domácnosti?

a) chladnička b) chladnička s chladničkou c) elektrická rúra d) mikrovlná rúra

e) televízor f) počítač g) rádio alebo CD prehrávač h) telefón

13. Koľko izieb máte vo Vašom byte? (okrem kuchyne, kúpelne a WC)

a) 1 b) 2 c) 3 d) 4 a viac e) iné _____

14. Máte samostatnú obývačku? a) áno b) nie

15. Máte obývaciu stenu? a) áno b) nie

16. Máte sedáciu súpravu? a) áno b) nie

17. Majú Vaše deti vlastnú detskú izbu? a) áno b) nie

18. Majú všetky Vaše deti vlastnú posteľ? a) áno b) nie

19. Majú Vaše deti písací stôl alebo kútik na učenie? a) áno b) nie

20. Ste spokojní so svojím bývaním? a) áno b) nie

21. Čo Vám v domácnosti chýba?

22. Ako by Vám mohli pomôcť zmeniť obec alebo štát Vaše bývanie?

a) výstavba nových bytov b) finančná podpora c) poskytnutie zamestnania

d) poskytnutie pôžičky e) nič f) iné _____

23. Ako by ste sa Vy podieľali na zlepšení bývania?

a) ničím b) vlastnou prácou (pomoc pri výstavbe) c) aktivačné práce v obci

d) zamestnaním a splácaním hypotéky/pôžičky e) iné _____

24. Čo by ste na Vašom bývaní zmenili?
